

Хмельницький національний університет
 Факультет економіки і управління
 Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Управління фінансовими ризиками банку за матеріалами АТ «Акцент-Банк»

Рівень вищої освіти магістр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
 Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Назва

КВРФБС. 018196.01.01.00

Виконала: студентка II курсу,
 група ФБСм-22-1

_____ Вікторія АНДРОСОВА
 Підпис, дата Ім'я, прізвище

Керівник: канд. екон. наук., доцент

_____ Людмила ПРИСТУПА
 Підпис, дата Ім'я, прізвище

Нормоконтролер

_____ _____
 Підпис, дата Ім'я, прізвище

До захисту допускаю:

Зав. кафедри

д-р. екон. наук., професор

_____ Ніла ХРУЩ
 Підпис, дата Ім'я, прізвище

_____ 2023 р.

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Загальнотеоретичні засади управління фінансовими ризиками банку	9
1.1 Фінансові ризики банку: економічна сутність та класифікація	9
1.2 Концептуальні основи управління фінансовими ризиками банку	19
2 Аналітична оцінка сучасного стану та передумов забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками банків	30
2.1 Аналіз впливу ризиків та загроз на розвиток вітчизняного банківського сектору	30
2.2 Аналіз результатів фінансово-господарської діяльності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років	39
3 Напрями удосконалення управління фінансовими ризиками банку за матеріалами АТ «Акцент-Банк»	54
Висновки	68
Список використаних джерел	72
Додатки	77

Вступ

Банківські установи є основними учасниками фінансового ринку від стабільного функціонування яких залежить також загальний розвиток економіки України. В сучасних умовах посилення нестабільності світових та національних фінансових ринків, військових загроз та їх наслідків, винятково важливого значення набуває проблема підтримки фінансової стабільності вітчизняної банківської системи. Сучасний підхід до управління фінансами, що орієнтований ризиковість функціонування банків у динамічному конкурентному середовищі потребує напрацювання та застосування системних базисів управління банківськими ризиками, що в свою чергу потребує удосконалення науково-методичних, організаційних та практичних складових.

Загальним проблемам теорії, методики та організації управління банківськими ризиками, в тому числі й фінансовими присвячені праці багатьох вітчизняних вчених-економістів, серед яких: Лактіонова О.А. [22], Макаренко Ю. П., Бобиль В. В. [5; 23], Єпіфанов А. О., Васильєва Т. А., Козьменко С. М. [43] та багато інших.

Віддаючи належне доробку провідних вітчизняних економістів з проблематики управління фінансовими ризиками банку, потрібно акцентувати увагу на постійному динамізмі бізнес-середовища та особливостях функціонування економіки України в умовах активного воєнного конфлікту, що обумовлює необхідність трансформації науково-практичних основ та подальшого розвитку концептуальних засад управління фінансовими ризиками банку в період значної фінансової нестабільності та новітніх загроз.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування і удосконалення теоретико-концептуальних засад, розвиток складових організаційно-функціонального забезпечення й формування практичних рекомендацій щодо підвищення якості та ефективності процесу управління фінансовими ризиками банку в умовах значної фінансової нестабільності та новітніх загроз.

Для досягнення даної мети, у роботі були поставлені й вирішені наступні завдання:

- провести дослідження економічної сутності та класифікації фінансових ризиків банку;
- опрацювати концептуальні основи управління фінансовими ризиками банку;
- провести аналіз впливу ризиків та загроз на розвиток вітчизняного банківського сектору;
- провести аналітичне дослідження результатів фінансово-господарської діяльності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років;
- визначити напрями удосконалення управління фінансовими ризиками банку за матеріалами АТ «Акцент-Банк».

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процес управління фінансовими ризиками банку.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні, організаційно-функціональні та практичні аспекти управління фінансовими ризиками банку в умовах значної фінансової нестабільності та новітніх загроз.

Для досягнення поставленої мети у роботі використовувались загальнонаукові й емпіричні методи: аналізу та синтезу, індукції й дедукції, логічного узагальнення при дослідженні загальнотеоретичних засад управління фінансовими ризиками банку; економічного, порівняльного й статистичного аналізу для проведення аналіз впливу ризиків і загроз на розвиток вітчизняного банківського сектору та оцінюванні ефективності управління фінансовими ризиками АТ «Акцент-Банк»; наукового абстрагування, моделювання, графічної інтерпретації при розробленні рекомендацій та визначенні напрямів удосконалення управління фінансовими ризиками банку за матеріалами АТ «Акцент-Банк».

Інформаційну базу дослідження у кваліфікаційній роботі становлять законодавчі й нормативно-правові акти України, статистична інформація НБУ та фінансова звітність АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років,

монографічні видання, підручники, навчальні посібники, фахові наукові періодичні публікації.

Наукова новизна одержаних в роботі результатів полягає у наступному:

удосконалено:

– концептуальні основи управління фінансовими ризиками банку на основі конкретизації змісту категорії «фінансовий ризик» банку, виділення базових ідентифікуючих характеристик (висока ймовірність визначення кількісної величини та виникнення у процесі здійснення активних чи пасивних операцій банківської установи) та основних структурних складових (кредитний ризик, ризик ліквідності, валютний ризик, процентний і фондовий ризик), формування концептуальної моделі взаємозв'язку економічної безпеки банківської установи, системи управління ризиками й корпоративного управління із конкретизацією елементів системи управління ризиками банку до яких віднесено ідентифікацію, кількісну та якісну оцінку ризику, моніторинг й контроль та інструменти управління;

дістали подальшого розвитку:

– складові організаційно-функціонального забезпечення процесу управління кредитним ризиком банку шляхом побудови організаційно-функціональної моделі управління кредитним ризиком АТ «Акцент-Банк» у розрізі основних рівнів управління: стратегічного, тактичного та оперативного (для здійснення управління кредитним ризиком на усій часовій горизонталі управлінського процесу) із конкретизацією розподілу функціональних обов'язків основних суб'єктних груп та орієнтуванням на підвищення ефективності управління в умовах значної фінансової нестабільності та новітніх загроз.

Основні положення кваліфікаційної роботи відображені в 1 науковій праці [3] загальним обсягом 0,22 друк. арк.

Основні положення та результати проведених у кваліфікаційній роботі досліджень доповідалися й отримали схвальну оцінку на 1 науково-практичній конференції: IV Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція

здобувачів вищої освіти і молодих учених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України» (16 листопада 2023 р., м. Хмельницький);

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 76 сторінок (без додатків). Робота містить 11 таблиць, 14 рисунків, 7 додатків та список використаних джерел із 47 найменувань.

1 Загальнотеоретичні засади управління фінансовими ризиками банку

1.1 Фінансові ризики банку: економічна сутність та класифікація

“Найважливішою характеристикою сучасних ринкових трансформацій є бурхливий розвиток фінансових відносин, що супроводжується постійним розширенням сфери їх застосування. Саме тому головним системоутворювальним елементом глобальної економіки є її фінансовий сектор, водночас динаміка розвитку фінансових відносин є основною детермінантою стійкого функціонування як макро, так і мікроекономічної системи” [22, с. 8]. Крім того, переважна більшість фінансових рішень, які спрямовані на отримання прибутку будь-якого суб’єкта господарювання у сучасному бізнес-середовищі, безпосередньо пов’язана із необхідністю врахування ризиковості. Таким чином, результати фінансово-господарської діяльності та забезпечення фінансової стабільності економічних одиниць в умовах нестабільності функціонування, активного розвитку новітніх фінансових технологій та інструментів визначають безпосередню необхідність врахування впливу фінансових ризиків. Дані процеси є актуальними й для інститутів фінансового ринку, зокрема для банківських установ.

В економіці під категорією «ризик» розуміють надзвичайно широкий спектр як досить передбачуваних з точки зору їх фінансових наслідків подій, так і подій, що лише побічно позначаються на діяльності суб’єкта господарювання.

При цьому у фахових джерелах фігурують два суперечливих підходи до визначення категорії «ризик». Так, згідно з першим підходом реалізація ризику – є негативом, що обов’язково призведе до економічних (фінансових) втрат.

Так, зокрема І. Бланком «ризик» визначається як «втрати доходу чи

капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства» [4, с. 168].

С. Мочерний, категорію «ризик» у економічних процесах характеризує як «невизначеність, непередбаченість, випадковість поведінки суб'єктів ринкових відносин, що можуть завдавати збитків» [14, с. 135].

Колектив вітчизняних вчених-економістів, А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко, при трактуванні даного поняття описують його як – «небезпека виникнення непередбачуваних втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами» [16, с. 37].

І. Івченко у навчальному посібнику з моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій категорію «ризик» тлумачить як «ймовірність виникнення збитків чи недоодержання доходів порівняно з прогнозованим варіантом» [18, с. 18].

Згідно другого підходу (неокласичної теорії ризику), засновником якої вважається А.Маршалл, покладено розуміння ризику як амплітуди коливань можливого прибутку. Тобто, в кількісному відношенні невизначеність може мати можливість відхилення результату від очікуваного значення, при чому, як в більшу, так і в меншу сторону. Дана теорія отримала свій подальший розвиток та втілилася в положення, згідно із яким ризик визначається як можливість відхилення від першопоставленої мети. При цьому послідовники неокласичної теорії головною причиною існування категорії «ризик» називають невизначеність результату здійснюваної операції, тобто потенційної можливості його відхилення від очікуваного чи запланованого значення.

Зокрема іноземні фахівці з ризик-менеджменту Дж. Шортрид, Л. Крег досить узагальнено розглядають «ризик» – як «комбінації ймовірності настання події та її наслідків» [47, с. 87].

Колектив вітчизняних фахівців з підприємництва – В. Підсолонко, А. Процай, Т. Миронова, В. Василенко, тлумачать категорію «ризик» як «вигоди і втрати при невичерпній невизначеності відносин між діяльністю

суб'єкта підприємництва і можливостями її трансформації в певну майбутню, розпізнавану ним дійсність, що може виникнути із взаємодії причин і наслідків, випадкового і необхідного, внутрішніх і зовнішніх умов» [36, с. 448].

Ю. Сенейко щодо трактування категорії «ризик» висловлює узагальнене авторське бачення: «ситуація, яка може виникнути в будь-якій діяльності і відхилити від поставленої мети (привести до виникнення втрат або недоотримання прибутку) або залишитись незмінною» [39, с. 209].

При розгляді категорії «ризик» у економічних джерелах також часто застосовуються категорії «небезпека» та «загроза», при чому вони можуть вживатись авторами як синоніми, але по суті є відмінними поняттями і мають свої особливості. Варто зазначити, що ризикуючи, банківська установа не завжди зазнає втрат чи збитків, навпаки, якщо ризик є виправданим, то він супроводжується отриманням доходів та прибутків. Натомість реалізація загрози ніколи не призводить до отримання доходів й прибутків. Термін «небезпека» в більшості ототожнюють із можливими або реальними умовами, явищами чи процесами, в результаті дії котрих існує ймовірність заподіяння шкоди банку або перспективам його розвитку. Враховуючи це, «різниця між небезпекою та загрозою визначається перетворенням потенційної можливості заподіяння збитків у реальну дійсність» [45].

Загалом погоджуємось із думкою, що поняття «ризик» і «загроза» пов'язані наступним чином: «ризик стосовно загрози є первинним, тоді як загроза вторинна і впливає з ризику; ризикуючи, банк може отримати як збитки, так і доходи, тоді як реалізація загрози ніколи не приносить доходів чи прибутків; ризик – неминучий супутник банківської діяльності, тоді як загроза може виникати тільки за наявності певних умов; залежність між рівнями ризику і фінансовою безпекою обернена: що вищий рівень фінансового ризику, то нижчий рівень фінансової безпеки, і навпаки» [33].

Критичний аналіз сучасних економічних літературних джерел дозволяє стверджувати, що поняття «ризик» тлумачиться в переважній більшості як ймовірність виникнення втрат, втрат та можливих позитивних результатів

або відхилення фактичного результату від очікуваного. Одночасно, будь-який ризик дає змогу економічним агентам визначити точки потенційного зростання. Базовими ознаками ризиків є: невизначеність, альтернативність, ймовірність та суперечливість.

Щодо визначення терміну «фінансовий ризик», то здебільшого його намагаються адаптувати до умов функціонування економічного суб'єкта та сфери виникнення. Зокрема щодо визначення понять «ризик» та «фінансовий ризик» у нормативних документах, то умовно поділяють на ризики та безпосередньо фінансові ризики нефінансового та фінансового секторів (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Визначення понять «ризик» та «фінансовий ризик» у нормативних документах*

Джерело	Визначення
Нефінансовий сектор	
International Federation of Accountants, 1999	«Ризик – невизначені майбутні події, які можуть вплинути на досягнення стратегічних, операційних та фінансових цілей організації. Фінансовий ризик – стосується фінансових операцій суб'єкта господарювання»
Financial Risk Manager FRM Exam (Global Association of Risk Professionals (GARP))	Фінансовий ризик – це ризик, який передбачає фінансові втрати для фірм. Фінансовий ризик здебільшого виникає через нестабільність та втрати на фінансовому ринку, спричинені рухом цін на акції, валюти, процентні ставки тощо
Фінансовий сектор	
Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, НБУ	«Ризик (з погляду банку) – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів»
	«Ризик (з погляду Національного банку) – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та / або надходження банку»
	«Фінансові ризики – ризики, що піддаються кількісній оцінці. Нефінансові ризики – ризики, що не піддаються кількісній оцінці»

* Складено на основі інформації [22, с. 12-13]

Термін «банківський ризик» має обмежену сферу застосування. Здебільшого науковці при дослідженні цієї категорії намагаються адаптувати категорію «ризик» до специфічних умов його виникнення у банківській діяльності. Тобто, банківські ризики мають ознаки економічної категорії ризику, проте певні особливості формування банківських ризиків (формують фінансові ризики активно-пасивні операції банку, організація банківських операцій та корпоративне управління спричиняють операційні ризики, фактори зовнішнього середовища обумовлюють функціональні ризики) дають підстави визначати їх як окреме поняття.

З огляду на означене категорію «банківський ризик» пропонуємо розуміти як ймовірність відхилення від запланованих (очікуваних) показників діяльності банківської установи через здійснення активно-пасивних операцій, їх організацію, стан корпоративного управління та вплив факторів зовнішнього середовища, наслідки якої можуть бути негативними, нульовими або позитивними.

Банківська діяльність пов'язана із великою кількістю ризиків, зокрема ризики валютних курсів, неочікуваних змін відсоткових ставок, зниження платоспроможності позичальника, негативних потоків депозитів та ін. Наведені ризики носять фінансовий характер, а отже фінансові ризики банку є основними ризиками у банківській діяльності.

Зокрема, Л. Примосткою усі фінансові ризики поділено на дві підгрупи: цінові й нецінові (за критерієм вартісної ознаки). «Цінові ризики пов'язані з можливою зміною дохідності чи вартості активів і зобов'язань через негативну зміну ринкових цін на фінансові та фізичні активи банку. Нецінові - це збитки внаслідок втрати активів, неповернення кредитів, банкрутства партнерів або емітентів цінних паперів» [37, с. 32].

О. Пернарівський до фінансових банківських ризиків відносить: «кредитний ризик, депозитний, валютний, інвестиційний та ризик ліквідності» [34, с. 45].

Авторський колектив, на чолі з А. Єпіфановим та Т. Васильєвою у монографії “Управління ризиками банків” [43] до категорії «фінансових» відносять кредитний, процентний, ризик ліквідності, інвестиційний, валютний й ризик неплатоспроможності.

В умовах різнонаправленості управлінських процесів та багатозадачності аналітичних запитів користувачів немає єдиного підходу до формування переліку фінансових ризиків банку. Більшість сучасних вчених-економістів приймає за базис фінансових ризиків банківських установ, визначений склад в документах Базельського комітету з банківського нагляду й у Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [26], розроблених на основі базельських вимог.

Фінансові ризики банківської установи згідно з рекомендаціями Базельського комітету, поділяються на: кредитні ризики; ринкові ризики, які включають відсоткові ризики, пайові ризики, валютні ризики й товарні ризики. Відповідно до угоди «Базель III» банк, в обов’язковому порядку для покриття основних фінансових ризиків (кредитного та ринкового), повинен мати у власному розпорядженні відповідний розмір власного капіталу.

Національним банком України, з метою регулювання банківського нагляду виокремлено декілька груп фінансових ризиків [26], а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, валютний ризик, ринковий ризик. Фактично Національний банк України під фінансовими ризиками банку виділяє ризики, які можливо кількісно визначити. До іншої групи ризиків, для яких характерна низька ймовірність визначення кількісної величини (функціональних ризиків) регулятором віднесено ризик репутації, комплаєнс-ризик, юридичний та стратегічний ризики.

Зазначені групи ризиків можуть виникати як окремо, так і в сукупності, також окремий вид ризику може спричинити виникнення інших ризиків при здійсненні банком господарської діяльності.

Класифікація банківських ризиків за методологією НБУ наведена у таблиці А.1 додатку А.

На основі аналітичного опрацювання фахових джерел, в умовах сучасної значної фінансово-політичної нестабільності наведена класифікація банківських ризиків може бути доопрацьована в наступних напрямках:

- так як більшість складових операційно-технологічного ризику банку мають низьку ймовірність кількісної оцінки, доцільним вбачаємо виокремити цей ризик в іншу категорію й досліджувати його окремо від фінансових ризиків, для яких притаманний високий рівень ймовірності кількісної оцінки;

- у групування ризиків з метою удосконалення ідентифікації банківських ризиків доречним вважаємо додати такі класифікаційні ознаки – середовище виникнення – внутрішнє або зовнішнє середовища та фактори виникнення.

Згідно викладених пропозицій, банківські ризики будуть розподілені на внутрішні та зовнішні (рисунок 1.1). Фінансові ризики банку, із високою ймовірністю визначення кількісної величини, віднесено до внутрішніх ризиків, які виникають в процесі здійснення активних й пасивних операцій банку. Операційні ризики є також внутрішніми ризиками, проте для них характерна низька ймовірність визначення кількісної величини. Операційні ризики можуть спричинятись недоліками корпоративного управління банку й організацією банківських операцій.

Чинниками зовнішнього середовища функціонування банківської установи спричиняються, на нашу думку, функціональні ризики, які майже не піддаються кількісній оцінці.

Таким чином, до складу фінансових ризиків банку належать (додаток А, рисунок А.1):

- кредитний ризик, який становить ймовірність відхилення від запланованих (очікуваних) показників внаслідок невиконання позичальником зобов'язань перед банком. Можливим є також розподіл кредитного ризику на індивідуальний (конкретний контрагент банку) й портфельний ризик (сукупна заборгованість);

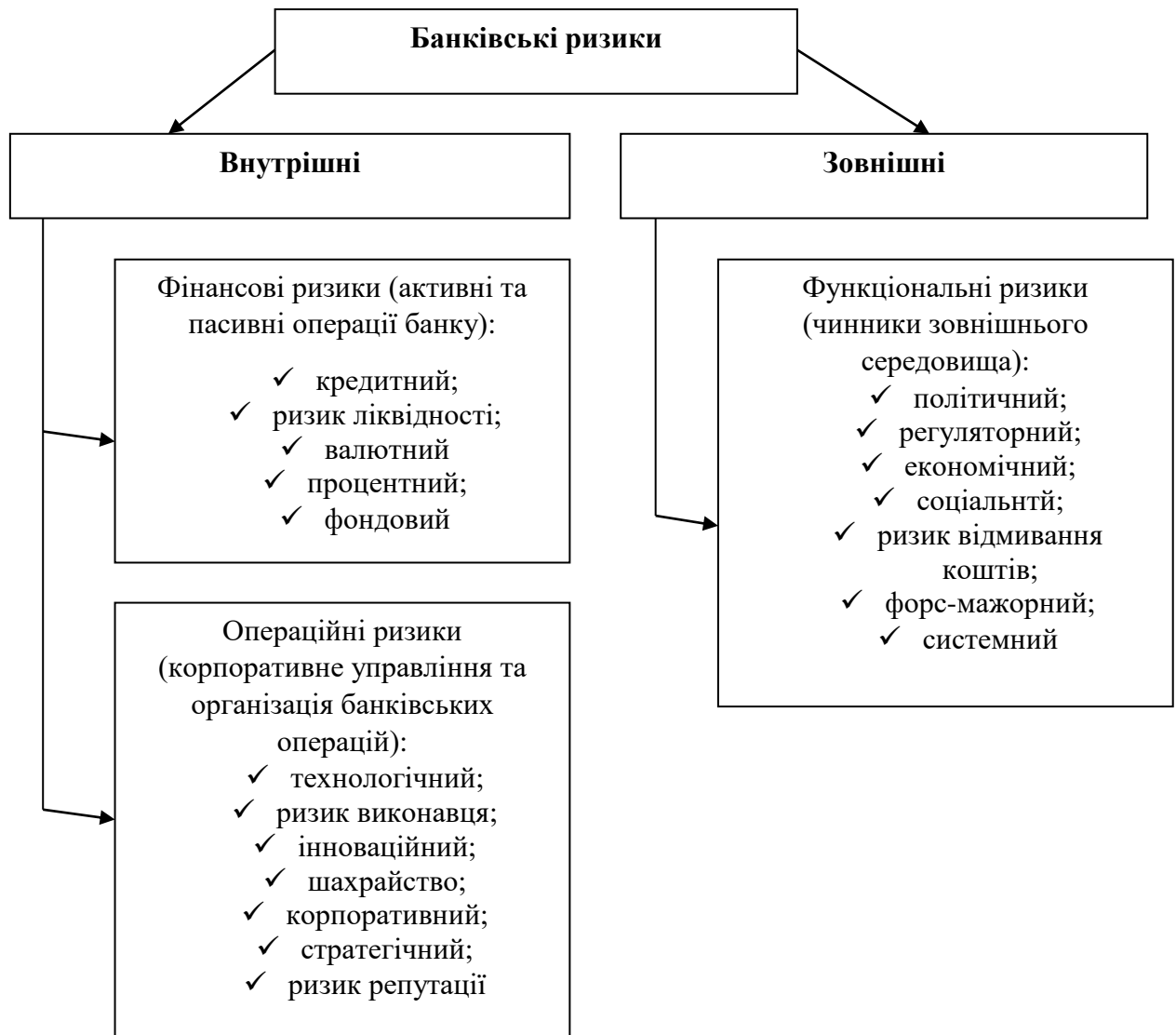

Рисунок 1.1 – Класифікація банківських ризиків (складено на основі узагальнення інформації [1; 2; 6; 10; 12; 7; 42; 47 та ін.]

– ризик ліквідності є ймовірністю відхилення від запланованих показників внаслідок втрати збалансованості між активами та пасивами банку (балансовий ризик) й нездатність залучити фінансові ресурси задля реалізації стратегічних цілей розвитку (ризик ліквідності ринку);

– валютний ризик передбачає ймовірність відхилення від запланованих показників через зміни валютного курсу. Так, при довгій відкритій валютній позиції знецінення національної валюти покращує рівень прибутковості, збільшення вартості – погіршує. За короткої

валютної позиції знецінення національної валюти погіршує рівень прибутковості, збільшення вартості – покращує;

– процентний ризик становить ймовірність відхилення від запланованих показників через зміни процентних ставок. Якщо середній рівень ставок за активами збільшується швидше ніж за зобов'язаннями, то чиста процентна маржа росте, якщо повільніше – падає;

– фондовий ризик є ймовірністю відхилення від запланованих показників через певні зміни вартості цінних паперів чи інших фінансових інструментів на ринку.

Щодо операційних ризиків банківських установ, то виділяємо їх наступні підвиди:

– технологічний ризик, що є ймовірністю відхилення від запланованих показників внаслідок неефективності інформаційних технологій та процесів обробки інформації.

– ризик виконавця складає ймовірність відхилення від запланованих показників в результаті ненавмисного порушення або недбалого виконання професійних обов'язків;

– шахрайство, передбачає фінансові втрати в результаті обману чи незаконного присвоєння коштів, власності тощо;

– корпоративний ризик передбачає ймовірність відхилення від запланованих показників внаслідок помилок в корпоративному управлінні (помилки у визначенні бізнес-процесів, конфлікт інтересів, розподілу функціональних обов'язків тощо);

– стратегічний ризик становить ймовірність відхилення від запланованих показників внаслідок неадекватного реагування на зміни у бізнес-середовищі банку;

– інноваційний ризик втілює ймовірність відхилення від запланованих показників внаслідок помилок на стадіях розробки й впровадження нових банківських продуктів або удосконалення вже існуючих;

– ризик репутації свідчить про ймовірність відхилення від запланованих показників внаслідок реакцій на ініціативи, дії або поточну діяльність банківської установи.

Складовими функціонального ризику банку є: політичний ризик (ймовірність відхилення від запланованих показників внаслідок дестабілізації політичної ситуації в країні чи регіоні); регуляторний ризик (ймовірність відхилення від запланованих показників в результаті зміни законів чи регулятивних актів); економічний ризик (ймовірність відхилення від запланованих показників внаслідок зміни економічної ситуації в країні); соціальний ризик (ймовірність відхилення від запланованих показників внаслідок загострення соціальної ситуації); ризик відмивання коштів (ймовірність залучення банку до процесу відмивання доходів, що одержані злочинним шляхом, чи фінансування тероризму); форс-мажорний ризик (ймовірність відхилення від запланованих показників внаслідок виникнення стихійних лих чи катастроф); системний ризик (ймовірність виникнення ситуації, що може негативно вплинути на стабільність фінансового сектору й призвести до неплатоспроможності значної кількості взаємозалежних фінансових агентів).

Запропонована класифікація, відображає широкий набір класифікаційних ознак й різноманітність видів банківських ризиків, а конкретизація складу та змістових характеристик складових фінансових ризиків банку дозволяє чіткіше розкрити їх економічну сутність.

Отже, у кваліфікаційній роботі під фінансовими ризиками банку будемо розуміти ризики, які мають високу ймовірність визначення кількісної величини й виникають у процесі здійснення активних чи пасивних операцій банківської установи.

Загалом існування банківських ризиків не варто розцінювати тільки як негативне явище, адже наявність ризику можна розглядати і як фактор динамічного й ефективного розвитку банківського сектору економіки.

Таким чином, різноманіття ризиків у діяльності вітчизняних банківських установ є свідченням складності будови та функціонування банківського сектору як об'єкта управлінського впливу, що потребує постійного удосконалення системи управління банківськими ризиками загалом й фінансовими ризиками зокрема. Дієва система управління фінансовими ризиками банку, що відповідає умовам конкурентного середовища функціонування та потребам фінансової установи, може бути сформована у відповідності до визначених та розглянутих класифікаційних ознак.

1.2 Концептуальні основи управління фінансовими ризиками банку

Аналітичне опрацювання та узагальнення фахової літератури дозволяє стверджувати, що вчені-економісти беруть за основу різні підходи до визначення поняття «управління ризиками», які за змістовим наповненням можна об'єднати у чотири основні напрями: процес, що складається із впорядкованої послідовності етапів, процес зменшення фінансових втрат, сукупність методів впливу на рівень ризику, системний погляд на проблему управління ризиками.

Характеристика відповідних підходів розгорнуто наводиться у монографії «Управління ризиками банків» за загальною редакцією А. Єпіфанова та Т. Васильєвої [43] (додаток Б, таблиця Б.1).

Враховуючи значний рівень фінансової нестабільності сучасного національного й світового фінансових ринків, трактування поняття «управління ризиками» повинно розглядатись у контексті категорії «економічна безпека».

Більшість фахівців розуміють під «економічною безпекою» інтегральну оцінку ресурсного потенціалу й ступеня захищеності суб'єкта господарювання від негативної дії зовнішнього середовища.

На нашу думку, найбільш інформативно наповненим у відповідності до потреб сьогодення та управлінських заходів є трактування економічної безпеки В. Забродським, який визначає її як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, яка відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози» [5, с. 54].

Враховуючи вищезазначене, з огляду на специфіку банківської діяльності, пропонуємо під «економічною безпекою банку» розуміти: відповідний стан, за якого в умовах виникнення зовнішніх та внутрішніх загроз забезпечується стійкий розвиток банківської установи у відповідності до визначеної місії та стратегічних цілей.

Концептуальна модель взаємозв'язку економічної безпеки банку, системи управління ризиками та корпоративного управління в межах забезпечення стабільного розвитку фінансової установи представлена на рисунку 1.2.

В свою чергу, під категорією «управління банківськими ризиками» потрібно розуміти процес, що охоплює методи та інструменти з ідентифікації, оцінки, управління, моніторингу і контролю за ризиками задля забезпечення стійкого розвитку банку.

Процес управління ризиками банку має передбачати дотримання таких основних принципів:

- принцип комплексності (передбачає прагнення до найширшого аналізу можливих причин й чинників виникнення банківських ризиків);
- принцип послідовності (полягає в тому, що процес управління банківськими ризиками повинен здійснюватися поетапно: ідентифікація, оцінка, управління, моніторинг, контроль);
- принцип обачності (полягає у тому, що використовувані методи оцінки у процесі управління банківськими ризиками, повинні запобігати фактичному заниженню величини ризику);
- принцип оперативності (передбачає, що суб'єкти управління банківськими ризиками мають оперативно реагувати на зміни чинників

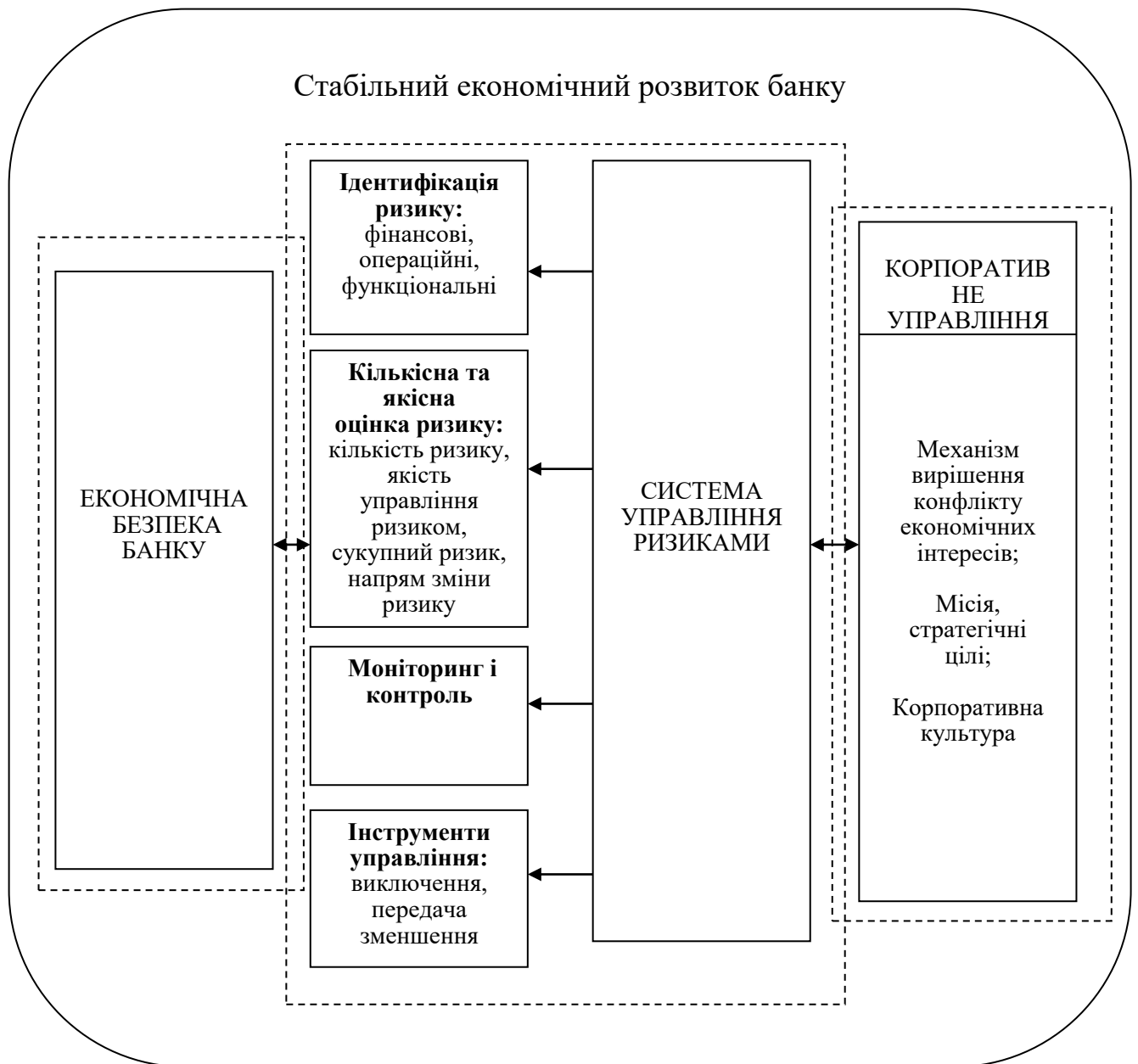

Рисунок 1.2 – Концептуальна модель взаємозв'язку економічної безпеки банку, системи управління ризиками та корпоративного управління (складено автором із використанням інформації [1; 2; 11; 13; 20; 38; 40 та ін.]

зовнішнього та внутрішнього середовища, що можуть призводити до виникнення ризику);

– принцип суттєвості (полягає в тому, що у фінансових звітах повинна відображатись істотна інформація щодо управління банківськими ризиками, яка є корисною для прийняття економічних рішень);

- принцип превентивності (передбачає максимально можливе й завчасне виявлення зовнішніх і внутрішніх подій, які призводять до збільшення банківських ризиків);
- принцип безперервності (полягає у тому, що процес управління банківськими ризиками здійснюється з урахуванням припущення, що діяльність банку триватиме далі);
- принцип участі (полягає в обов'язковому залученні у процес управління ризиками керівників центрів відповідальності банківської установи, колегіальних органів, відділу внутрішнього аудиту й підрозділу з управління ризиками);
- принцип обмеженості (зумовлений тією обставиною, що оцінювання ризиків банків проводиться в умовах невизначеності та динамічності фінансових ринків, а також прийняття в процесі оцінювання ризиків певних допущень, пов'язаних із ймовірнісним характером ризику).

Загалом можна визначити три етапи становлення системи управління ризиками в банківських установах – підготовчий, процедурний та інтеграційний.

Підготовчий етап включає у себе формалізацію системи бізнес-процесів банку, опис процедур контролю й прийняття рішень, складання карт ризиків за центрами відповідальності банку та розробку методики оцінки й прогнозування ризиків. Також на цьому етапі розглядається функціональна структура системи, визначається, які органи мають безпосередньо займатися управлінням ризиками та розглядаються їх основні завдання.

Процедурний етап системи управління банківськими ризиками включає в себе розробку процедур встановлення лімітів та процедур перегляду основних параметрів лімітної політики банку, концепції мінімізації банківських ризиків, процедур страхування, хеджування тощо.

Інтеграційний етап включає в себе аналіз вимог до кількості та якості інформації, яка надходить в автоматизовану систему управління ризиками, опис можливостей наявної корпоративної системи та розробку рекомендацій із

впровадження системи управління банківськими ризиками в корпоративну інформаційну систему та поетапного плану впровадження.

Як видно з рисунку 1.2, першим елементом системи управління ризиками банку визначаємо ідентифікацію, тобто процес виявлення ризиків.

Щодо операційних (технологічний, ризик виконавця, корпоративний, ризик репутації, шахрайство) та функціональних ризиків (регуляторний, економічний), то вони існують у кожному структурному підрозділі банку.

На відміну від цих ризиків, фінансові ризики банку за своєю економічною сутністю більше пов'язані із бізнес-напрямами, які виступають у якості факторів виникнення фінансових ризиків (рисунок 1.3).

Рисунок 1.3 – Взаємозв’язок основних бізнес-напрямів банку та фінансових ризиків (побудовано автором)

Другим елементом у системі управління банківськими ризиками виступає механізм кількісної та якісної оцінки ризиків, що має забезпечувати об'єктивність, достовірність, високу точність, сумісність якісних та кількісних методик, економічну доцільність.

За кількісних процедур визначення ймовірності та величини ризику використовують числові значення, що отримані в результаті застосування статистичних та математичних методів і моделей.

Кількісні методи аналізу переважно є більш витратними, адже вимагають збору великого обсягу статистичної інформації й використання спеціалізованого програмного забезпечення. Протягом періоду, який буде задіяний для отримання кількісних оцінок ризику, він може повною мірою реалізуватися, тобто негативна подія може настати до моменту отримання оцінки (особливо актуальна ця проблема в період економічної нестабільності, коли величина ризику може змінитися кардинально за короткий проміжок часу).

При якісному оцінюванні ризиків використовують нечислові значення, отримані, як правило, від експертів банку. Важливою умовою отримання прийнятних результатів при застосуванні якісних методів оцінки ризику є висока кваліфікація експерта в предметній сфері, що може бути досягнуто шляхом залучення у якості знавців ключових керівників й топ-менеджерів банку. Основним завданням якісного аналізу фінансових ризиків є їх ідентифікація. Результати якісного аналізу банківських ризиків слугують вихідною базою для проведення кількісного аналізу, який, у свою чергу, ґрунтується на статистичних й аналітичних методах.

Щодо вибору методів оцінки фінансових ризиків банку, в основному визначальною є саме можливість кількісної і якісної оцінки, час аналізу, простота розрахунків, точність результату тощо.

Порівняльна характеристика існуючих методів кількісної та якісної оцінки фінансових ризиків наведена у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Порівняльна характеристика методів кількісної та якісної оцінки фінансових ризиків банку*

Метод	Переваги	Недоліки
Кількісні методи		
Аналітичний метод (стрес-тестування, дюрація, GAP-аналіз, метод EVE)	Передбачає можливості факторного аналізу параметрів, об'єктивний характер	Трудомісткість
Статистичний метод (Метод «Монте-Карло», VaR-метод, модель багатофакторної кореляції)	Високий рівень визначення розмірів збитку та ймовірності їх настання в майбутньому, об'єктивний характер	Тривалість оцінки, необхідність обробки великого обсягу статистичної інформації
Якісні методи		
Метод аналогій	Універсальність, незначні витрати у процесі виконання, розрахунок максимальних втрат	Тривалість аналізу, важко створити умови, у яких повторився б минулий досвід, можливі спотворення оцінки
Експертний метод (коефіцієнтний аналіз, метод Дельфі, метод «дерева рішень», рейтинги)	Ефективний при відсутності достовірної інформації або її недостатності; детальна інформація, врахування впливу кризових явищ, індивідуальний підхід	Суб'єктивний характер, відсутність узагальнених даних та систематичного збору інформації

*Складено на основі інформації [23, с.16-20; 8; 25; 35; 38; 40 та ін.]]

Необхідно зазначити, що найбільш актуальним у відповідності до сприйняття концептуальної моделі взаємозв'язку економічної безпеки банку, системи управління ризиками та корпоративного управління є змішаний підхід за яким для оцінки фінансових ризиків банку важливим є комплексне використання як числових так і нечислових методів.

Третьою складовою управління банківськими ризиками є безпосередньо інструменти управління (рисунок 1.4).

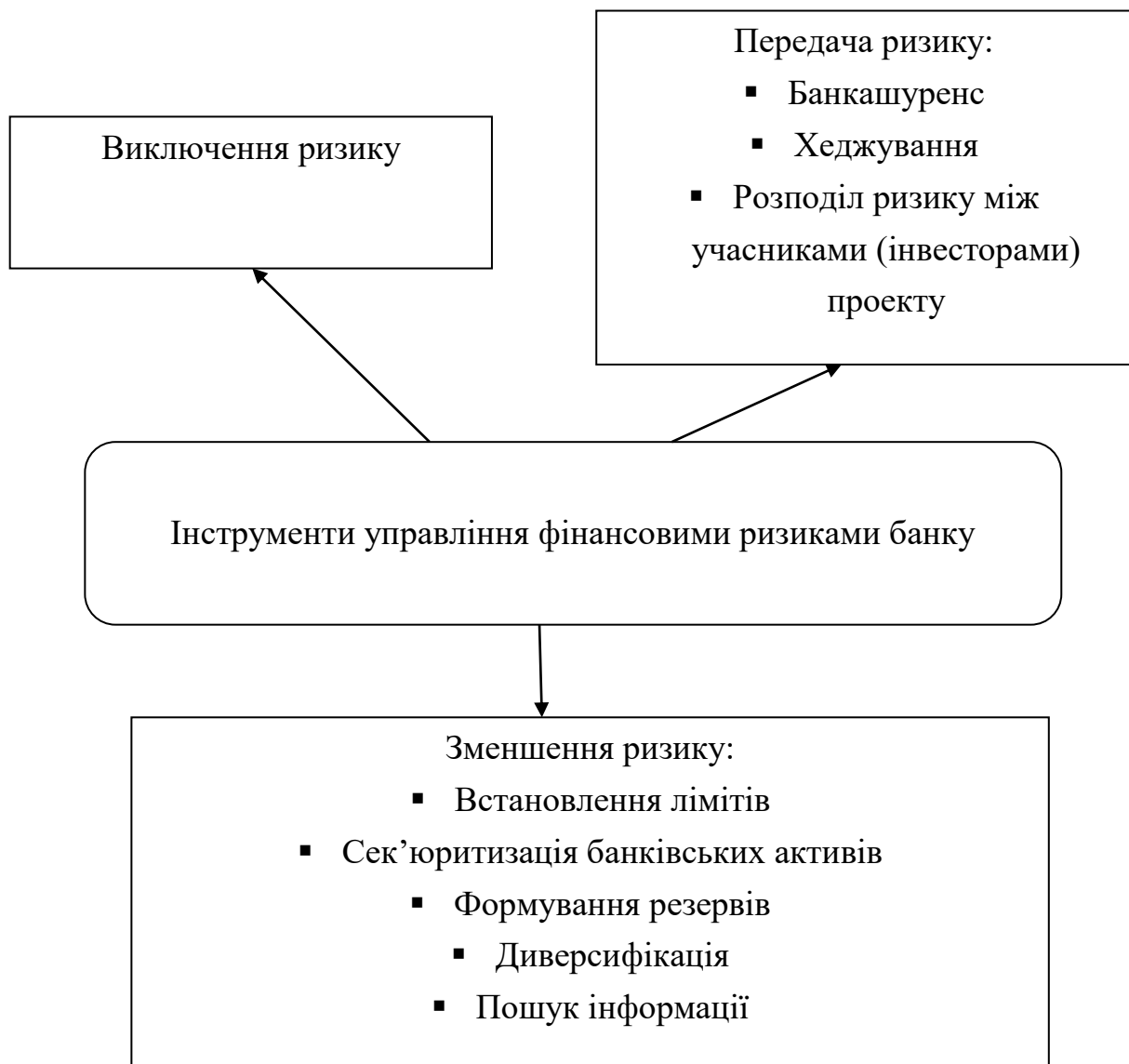

Рисунок 1.4 – Інструменти управління фінансовими ризиками банку (складено автором на основі опрацювання інформації [9; 11; 15; 19; 21; 24; 32; 44 та ін.]

Звичайно ризиковані фінансові рішення для банку мають сенс тільки в тому разі, коли очікується позитивний економічний результат від проведення ризикованої операції. Якщо навіть за сприятливих умов проведення операції не передбачається не отримання доходу, тоді необхідно виключити ризик узагалі. Проте, варто мати на увазі, що банк який завжди відмовляється від проведення ризикованих операцій, втрачає можливість додаткового збільшення прибутку й подальшого ефективного розвитку.

Стосовно страхування (банкашуренс) як одного із елементів передачі ризику варто зауважити, що не всі банківські ризики підлягають страхуванню, а також, чим більшим є обсяг ризику, що перекладається на страхову компанію, тим вищими є витрати на оплату відповідної страхової угоди. Тому, однією із основних проблем управління фінансовими ризиками банку є необхідність визначення, які ризики є сенс залишати безпосередньо в банку, здійснюючи додаткові витрати для їх зменшення, а які доцільно перекласти на страховика, витрачаючи додаткові кошти.

Наступним інструментом передачі ризику, актуальним для управління фінансовими ризиками банку є хеджуванням, під яким розуміємо можливість впливу на ризик (безпосередньо ринковий) за допомогою похідних інструментів фінансового ринку: форвардів, ф'ючерсів, опціонів та свопів.

Щодо розподілу ризику між учасниками проекту, то він передбачає відповідальність за ризик тих інвесторів, які краще, аніж інші орієнтуються у відповідній проблематиці, вміють кількісно оцінювати ризики та управляти ними. Проте, чим більший ступінь ризику, який учасники мають намір покласти на одного інвестора, тим складнішим буде його залучити до фінансування проекту.

Зменшення фінансових ризиків банків через встановлення лімітів – обмежує величину відкритої ризикованої позиції. Ліміти можуть встановлюватись у банківській установі на суми кредитів, на відкриті валютні позиції, на товарні позиції, на розміри портфелів цінних паперів тощо.

При управлінні портфельним кредитним ризиком та ризиком ліквідності банки можуть застосовувати сек'юритизацію банківських активів.

Щодо формування резервів, як інструменту зменшення фінансових банківських ризиків, то основною проблемою при створенні резерву виступає оцінка потенційних наслідків ризиків.

Кожний банк у відповідності до чинного законодавства має формувати резерви за активами (за фінансовими активами й за дебіторською заборгованістю) й резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями. Банківська установа використовує сформований резерв за активами тоді, коли актив віднесено до найнижчої (безнадійної) категорії якості (в даному разі – рішення про списання безнадійної заборгованості за активом приймає правління банку). Використання резервів за поручительствами, наданими гарантіями, акредитивами, акцептами здійснюється банком в разі необхідності виконання наданого фінансового зобов'язання.

Прикладами диверсифікації, як інструмента зменшення фінансового ризику банку є: кредитування за різними секторами економіки, збільшення числа видів цінних паперів в інвестиційному портфелі, реалізація декількох бізнес-проектів одночасно.

Крім того дієвим інструментом для зменшення фінансового ризику банку може виступати – пошук додаткової фінансової інформації. Адже управлінське рішення може дуже часто прийматись у складних умовах, коли результати не визначено, а інформація є обмеженою. Тому повнота інформації прямо впливає на можливість передумов зробити кращий прогноз й зменшити фінансовий ризик.

Щодо системи супроводження в управлінні ризиками банку, вона передбачає застосування процедур моніторингу і контролю ризиків, тобто фактично становить процес спостереження за оцінкою й розмірами ідентифікованих ризиків із механізмом зворотного зв'язку. Здійснюється моніторинг та контроль завдяки інформаційним звітам колегіальних органів,

центрів відповідальності, відділу внутрішнього аудиту банку та підрозділу з управління ризиками. Звітність, яку застосовують в межах моніторингу й контролю, забезпечує менеджерам зворотний зв'язок та надає зведену інформацію за ризиками банку.

Аналіз процедур й якості управління банківськими, ринковими ризиками, ризиками ліквідності здійснюється за допомогою наступних ключових параметрів: ідентифікація ризиків, їх оцінка, методи управління й моніторингу, контролю за ризиками, результативні показники.

Таким чином, на основі використання провідного світового досвіду щодо проведення сертифікації якості управління банківськими ризиками, аудитори мають можливість вносити рекомендації правлінню та спостережній раді банку з приводу удосконалення механізму ідентифікації, оцінки й управління банківськими ризиками, зокрема й фінансовими.

Загалом, головними проблемами управління фінансовими ризиками банківських установ є: “недостатня оцінка ризиків (недостатня оцінка факторів, які можуть призвести до ризикових ситуацій, може призвести до неправильного управління фінансовими ризиками); недостатня диверсифікація портфелю (концентрація активів у певних секторах або компаніях може збільшити ризик для банку в разі негативного впливу на цей сектор або компанію); недостатня ліквідність (недостатня ліквідність може призвести до проблем з виконанням поточних зобов'язань перед клієнтами та іншими кредиторами); недостатня організаційна культура (якщо культура банку не сприяє своєчасному виявленню та вирішенню проблем, це може призвести до накопичення ризикових ситуацій)” [3, с. 45].

Отже, загальна ефективність системи управління фінансовими ризиками банку визначається: організацією загальної системи управління банківськими ризиками; здійсненням внутрішнього контролю та аудиту внутрішньої системи управління ризиками; застосуванням управлінської звітності щодо управління ризиками; використанням інструментів та моделей для вимірювання фінансових ризиків.

2 Аналітична оцінка сучасного стану та передумов забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками банків

2.1 Аналіз впливу ризиків та загроз на розвиток вітчизняного банківського сектору

Для сучасного періоду функціонування вітчизняного банківського сектору є характерним вплив значної кількості зовнішніх і внутрішніх загроз та ризиків на загальну ефективність функціонування та розвиток окремих структурних одиниць.

В цілому для банківського сектору в Україні характерною є схильність до ризиків розповсюдження дисбалансів, які можуть накопичуватись у часі, ризику ефекту доміно й ризику взаємозв'язку та наслідковості макроекономічних шоків із проблемами у фінансовій системі, крім того досить поширеними є ризики фіскальної нестійкості та ризики впровадження нових підрозділів комерційних банків, подальша ефективність яких на момент створення невідома.

Викликами для банківського сектору із початком широкомасштабної війни стали: зниження доходів, зростання частки непрацюючих кредитів, залежність від рефінансування НБУ, масова міграція людей за кордон, яка негативно впливає на економічну активність і обсяг операцій в Україні та унеможливорює фізичне відвідування відділення, коли це буває необхідно, втрата частини персоналу або через міграцію, або через мобілізацію.

Щодо загальних показників діяльності банків України за період 2018-2022 років (рисунок 2.1), то для банківського сектору спостерігається достатнє володіння відповідним майновим потенціалом, що суттєво впливає на

підтримання фінансової стабільності в умовах зазначених військово-політичних викликів.

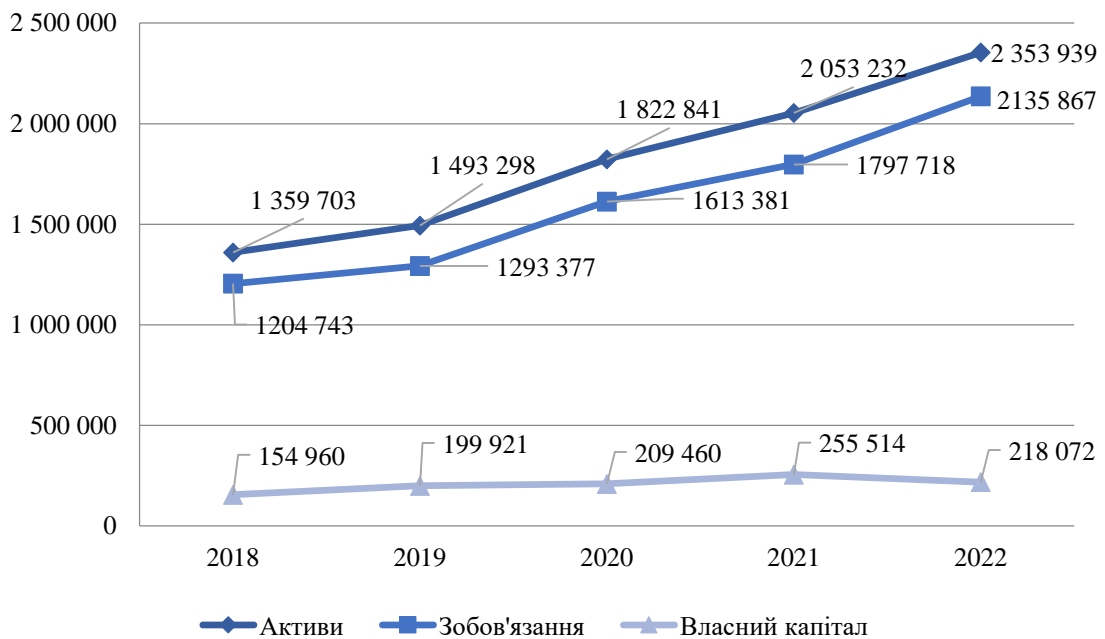

Рисунок 2.1 – Активи, зобов'язання та власний капітал банківського сектору України за період 2018-2022 років, млн грн (побудовано за даними [28])

Обсяги активів банківського сектору продовжували постійно зростати та з 1359,70 млрд грн у 2018 році зросли до 2353,94 млрд грн у 2022, обсяги банківських зобов'язань з показника – 1204,74 млрд грн у 2018 році також досягли максимуму у 2022 році та склали 2135,87 млрд грн, натомість лише за обсягами власного капіталу на кінець 2022 року відбулось зменшення проти попереднього року, що в абсолютних величинах становить 218,07 млрд грн проти 255,51 млрд грн, хоча й значно перевищує базовий рівень 2018 року (154,96 млрд грн).

Одним з головних індикаторів розвитку й фінансової стабільності банківського сектору України є сформований чистий фінансовий результат банківських установ, як різниця між доходами і витратами, отриманими банками у процесі ведення своєї діяльності.

Динаміка чистого прибутку банківського сектору за період 2018-3 кварталів 2023 років представлена на рисунку 2.2.

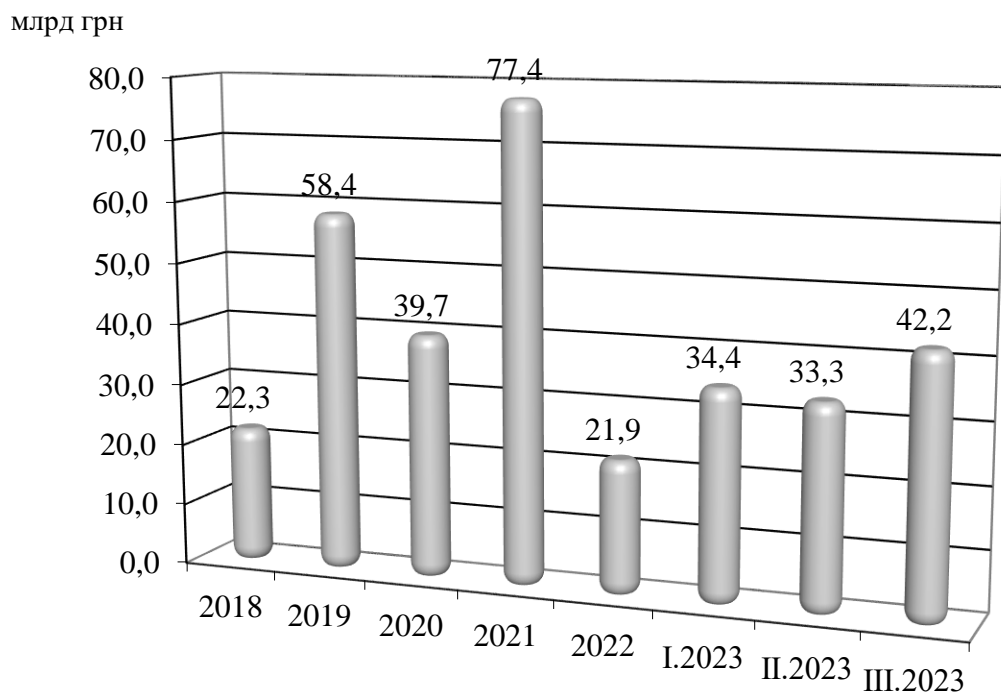

Рисунок 2.2 – Динаміка чистого прибутку банківського сектору за період 2018-3 кварталів 2023 років (побудовано за даними [28])

Проте, варто зауважити, що з 2017 року структура банківського сектору знаходиться під визначальним впливом державних банків. Згідно даних НБУ [30] сумарний вплив активів державних банків є переважаючим та зокрема за результатами на кінець вересня 2023 року становить – 53,3 % за чистими активами (рисунок 2.3).

Серед фахівців існують різні погляди на вплив комерційних банків з державною участю на банківський сектор і національну економіку загалом. Ряд спеціалістів вважає, що роль цих банківських установ різниться для країн із різним рівнем розвитку політичної та фінансової систем. Так, в країнах з економічними та політичними інститутами, що не спроможні забезпечити високий рівень розвитку, ефект від їх діяльності має найбільш негативний

характер, водночас на економіки розвинених країн суттєвого негативного впливу спричинено не буде.

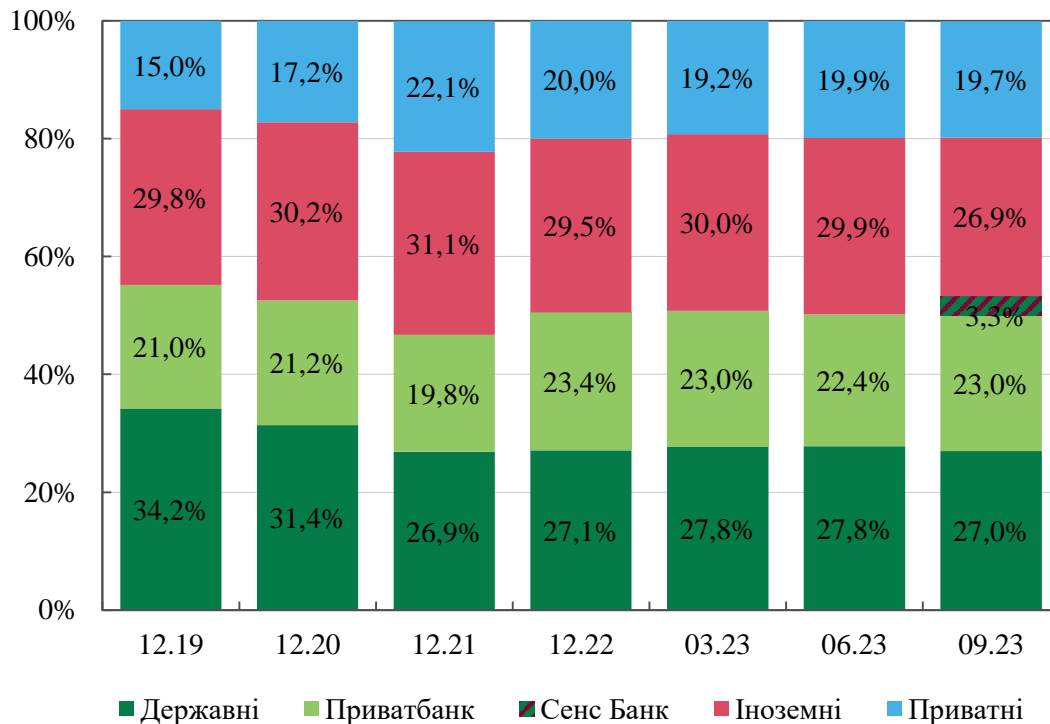

Рисунок 2.3 – Розподіл чистих активів за групами банків [30]

Проте, за домінування у банківському секторі комерційних банків з державною участю спостерігаються наступні негативні моменти – одночасне виконання державою функцій власника, кредитора, позичальника, і регулятора, що може провокувати конфлікт інтересів, що може бути пов’язане із використанням політиками їх для фінансування не вигідних або збиткових державних програм чи підприємств.

В аспекті оцінювання впливу ризиків та загроз на розвиток вітчизняного банківського сектору необхідно окремо відзначити 2022 рік та початок широкомасштабної війни, що спричинили виникнення новітніх енергоризиків: ризики тимчасових перебоїв в обслуговуванні клієнтів у відділеннях внаслідок планових та аварійних відключень електроенергії, загроза повної неможливості банківських установ працювати внаслідок тривалої відсутності електропостачання (блекауту).

Оцінюючи карту ризиків фінансового сектору від НБУ (рисунок 2.4) спостерігаємо відповідність впливу структуроутворюючих факторів, проте їх рівень, окрім ризику ліквідності, який за оцінкою регулятора не змінився, у червні 2023 року є меншим від показників грудня 2022 року.

Рисунок 2.4 – Карта ризиків фінансового сектору* [17]

* НБУ оцінює ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику.

Проте, найбільший негативний вплив (6 балів, червень 2023 року) на розвиток фінансового сектору продовжують зберігати: макроекономічний ризик (відображає рівень загроз, які виникають в реальній економіці, зовнішньому секторі чи фіскальній сфері) та кредитний ризик корпорацій (пов'язаний із нарощенням обсягів непрацюючих кредитів від корпоративного сектору у портфелях банків та необхідністю додаткового формування резервів під такі кредити). Також досить відчутним на фінансовий сектор України є вплив ризику капіталу (оцінює можливості банків забезпечувати

достатній рівень капіталу) – 5 балів, кредитний ризик домогосподарств та валютний ризик із оцінкою у 4 бали (червень 2023 року).

Відслідковуючи динаміку ризиків фінансового сектору протягом 2015-червня 2023 року за тепловою картою (додаток В, рисунок В.1), можна визначити, що найбільш вагомими були ризики капіталу, макроекономічний, прибутковості, валютний та кредитний ризик корпорацій.

Зміни що відбулись у порівнянні із 2022 роком, зокрема зниження макроекономічного ризику, фахівці НБУ аргументують покращенням стійкості енергетичної системи, пожвавленням внутрішнього попиту, поліпшенням прогнозу зростання ВВП.

Зниження кредитного ризику корпорацій, пов'язане із поліпшенням умов бізнес-середовища й зниженням боргового навантаження та позитивними очікуваннями щодо підвищення ділової активності.

Ризик капіталу знизився переважно через урахування регулятором нарощення обсягів зароблених банками прибутків.

Кредитний ризик домогосподарств знизився передусім через фактичне поліпшення якості кредитного портфеля й оптимістичніші очікування банків стосовно неї, економічні очікування безпосередньо домогосподарств теж оптимістичні. З огляду на скорочення кредитного портфеля дещо знизилося боргове навантаження населення.

Валютний ризик знизився до помірного за рахунок поліпшення ситуації на валютному ринку, наближення готівкового обмінного курсу до безготівкового, нарощення міжнародних резервів та поліпшення курсових очікувань.

Ризик прибутковості знизився до помірного рівня насамперед за рахунок значного зростання процентних доходів завдяки вкладенню вільних ліквідних активів у цінні папери, зниження відрахувань у резерви порівняно із попереднім роком та збереженням високої операційної ефективності банків.

Ризик ліквідності залишався помірним, адже банки зберігали високу ліквідність й нарощували кошти клієнтів.

Щодо кредитного ризику, який в основному спричиняється нарощеннями обсягів непрацюючих кредитів, то їх аналітичне дослідження у розрізі банківських груп (рисунок 2.5) вказує на найбільш проблемну ситуацію у АТ «КБ ПриватБанк» за результатами 9 місяців 2023 року – 61,9 %, середній діапазон значень був характерним для державних банківських установ – 41,9 %, при наближеному показнику усіх банків – 37,9 %, найменшими значеннями обсягів непрацюючих кредитів у загальній структурі кредитного портфеля вирізнялись приватні банківські установи – 19 % та іноземні банки – 16,2 %.

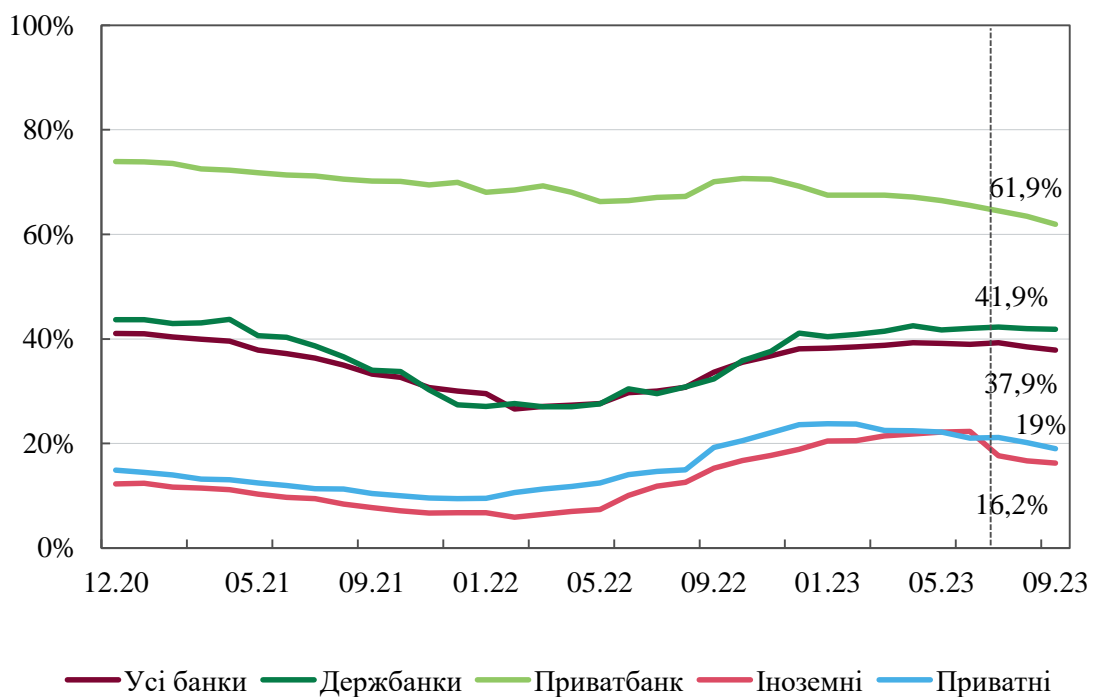

Рисунок 2.5 – Частка непрацюючих кредитів у портфелях банків за групами [30]

Щодо ризиків корпоративного кредитного портфеля, то слід зауважити, що до певної міри кредитування обмежується посиленням кредитних стандартів банків й зниженням ризик-апетиту.

“Нарощення гривневого портфеля за очікуваннями банків відбуватиметься переважно в межах державних програм, передусім програми “Доступні кредити 5-7-9%”. У 2024 році зростання портфеля, на думку

банків, буде співмірним, а от роль державної програми послабиться. Активніше кредитування розвиватиметься лише після встановлення відповідних умов насамперед безпекових. Нині банки надають переважно невеликі кредити. Водночас поступово знижується частка в портфелі кредитів бізнес-груп, що сприяє його диверсифікації. Основними реципієнтами нових кредитів є підприємства сільського господарства та оптової торгівлі в межах програми “Доступні кредити 5-7-9 %” [17].

Втрати від кредитного ризику у 2023 році зростали менш помітно, аніж у перші місяці після вторгнення. Зокрема, у травні 2023 року частка непрацюючих корпоративних кредитів за даними НБУ [17] сягнула – 45 %. Загалом у категорію непрацюючі потрапило близько 14 % корпоративних кредитів, що були працюючими на початку повномасштабної війни.

Сукупно витрати на формування резервів за відповідними кредитами перевищили 13 % чистої вартості працюючого портфеля на початку лютого 2022 року. Зазначений рівень є нижчим за торішні оцінки НБУ щодо рівня можливих втрат, однак частина з кредитних збитків з часом ще буде визнаною.

Реструктуризовані після 24 лютого 2022 року працюючі чисті кредити становлять – 13 % портфеля (ця частка суттєво відрізняється для різних банків – від 1 % до майже чверті). Бізнес-одиницям і з реструктуризованими кредитами вийти на довоєнний графік щодо обслуговування може бути складно. Окрім того, тривалість війни підвищує ймовірність нових шоків для окремих галузей або підприємств. Отже, очікувано значна частка реструктуризованих кредитів може усе ж стати непрацюючими в перспективі року. Таким чином, сукупні втрати від кредитного ризику внаслідок війни наблизатимуться до попередніх оцінок НБУ у понад 20 % портфеля. Скоріше за все вони не сягнуть верхньої оцінки НБУ у 30%, адже дана консервативна оцінка регулятора припускала тривалі негативні наслідки від атак на енергосистему, які вдалося уникнути.

“Щоб упередити накопичення прихованих ризиків та збитків на балансах, НБУ розпочав оцінку стійкості двадцяти найбільших банків для з’ясування реальної якості кредитного портфеля та визначення потреби в капіталі. За результатами оцінки деяким банкам, як очікується, доведеться відобразити додаткові втрати від кредитного ризику” [17].

Щодо ризиків роздрібного кредитного портфеля, то за даними НБУ досягнута загальна динаміка до їх зниження з кінця 2017 року та до початку війни, не була збережена (рисунок 2.6) й за даними на кінець 2022 року зазнала стрибкоподібних значень. І якщо частка непрацюючих гривневих кредитів фізичним особам за довгостроковими програмами кредитування, зокрема іпотечному та автокредитуванні не перевищила – 20 %, то ситуація по інших роздрібним кредитам суттєво погіршилась, із досягненням позначки у майже 30 %. Загалом за оцінками НБУ пік втрат унаслідок реалізації роздрібного кредитного ризику, що відбувся наприкінці 2022 року, уже пройдено.

Рисунок 2.6 – Частка непрацюючих гривневих кредитів фізичним особам* [17]

* Синій діапазон – повномасштабна війна. Без урахування одноразових статистичних викидів.

“Частина комерційних банків під час війни зіткнулася із ситуацією, коли операційні ризики клієнтів (знищення об’єктів застави, спад ділової активності, розрив ланцюгів постачання продукції, знищення торговельних зв’язків) стають кредитними ризиками банківських установ” [41].

Увага до кредитних ризиків вітчизняного банківського сектору зумовлена ще й тим, що, у відповідності до висновків МВФ, існує пряма залежність між показником зростання обсягу непрацюючих кредитів й рівнем падіння ВВП. Крім того, наявність негативної тенденції відповідного зростання має не лише короткострокові, але й середньострокові наслідки. Так, протягом наступних чотирьох років це негативно впливає на зростання показника ВВП й скорочення обсягу приватних запозичень.

“Значне зростання обсягу непрацюючих кредитів є вкрай негативним явищем для банку, оскільки безпосередньо впливає на його ліквідність, шкодить його кредитному рейтингу, веде до зниження довіри клієнтів, що у сукупності може призвести до подальшої неплатоспроможності та виведення його з ринку” [29].

2.2 Аналіз результатів фінансово-господарської діяльності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років

Акціонерне товариство «Акцент-Банк» (АТ «Акцент-Банк» або «А-Банк») було засноване в Україні у 1992 році. АТ «Акцент-Банк» “є правонаступником ЗАТ «Акцент-Банк», який, у свою чергу, є наступником ЗАТ «Український кредитний банк», що перейняв права та обов’язки «Київського приватного банку «Київприватбанк»” [31]. Організаційно-правова форма банківської установи – акціонерне товариство, тип акціонерного товариства – приватне. Головний офіс АТ «Акцент-Банк» розташований у місті Дніпро.

Основними видами діяльності АТ «Акцент-Банк» є:

- залучення депозитів;
- відкриття та ведення рахунків клієнтів;
- надання кредитів і гарантій;
- здійснення розрахунково-касового обслуговування;
- проведення операцій з цінними паперами та іноземною валютою.

5 березня 2020 року банку набув статус системно важливого банку. Станом на 1 січня 2023 року згідно з даними НБУ [28], АТ «Акцент-Банк» за обсягом активів займає 25-е місце серед усіх банків України й належить до 5-ти найбільших банків групи із приватним капіталом. Основними акціонерами є вітчизняні інвестори, серед яких компанії – «Українська фінансова група», «Континентал-Інвест» і «ВІДА Банк».

У 2022 році, не дивлячись на воєнний стан та військові дії, АТ «Акцент-Банк» продовжував активно розвиватися, запроваджувати нові технології й покращувати якість обслуговування клієнтів. Зокрема у 2022 році було запроваджено нову інтернет-банкінгову платформу для фізичних осіб «iFOB», котра дозволяє здійснювати ряд фінансових операцій безпосередньо зі смартфона або домашнього комп'ютера.

Аналіз результатів фінансово-господарської діяльності досліджуваного АТ «Акцент-Банк» розпочнемо з аналізу складу та структури активів банку та простежимо основні динамічні зміни показників за період 2020-2022 років.

Дані таблиці 2.1 свідчать, у 2020-2022 роках загальна сума активів АТ «Акцент-Банк» має тенденцію до збільшення. Так у 2020 році загальні активи банку становили 10878,8 млн грн, а вже у 2022 зросли до 22072,4 млн грн, щорічна зміна становила 5071,4 млн грн та 6122,2 млн грн відповідно.

Значне нарощення обсягів загальних активів банку за даними 2022 року спричинено суттєвим зростанням обсягів грошових коштів та їх еквівалентів з 344,6 млн грн у 2020 році до 1841,9 млн грн у 2022 рік, а також коштами в інших банках з 407,5 млн грн до 2477,6 млн грн. Стабільно зростали 2020-2022 роках також інші фінансові активи з 156,5 млн грн у 2020 році до 403 млн грн

у 2022 році.

Таблиця 2.1 – Аналіз складу та структури активів АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (складено на основі інформації [28; 31])

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Зміна (+, -), млн грн		Темп росту, %	
	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
Загальні активи, усього	10878,8	100,0	15950,2	100,0	22072,4	100,0	5071,4	6122,2	146,6	138,4
Чисті активи, зокрема:	9225,9	84,8	14377	90,1	17786,7	80,6	5151,1	3409,7	155,8	123,7
Грошові кошти та їх еквіваленти	344,6	3,2	856,9	5,4	1841,9	8,3	512,3	985,0	248,7	214,9
Кошти в інших банках	407,5	3,7	824,4	5,2	2477,6	11,2	416,9	1653,2	202,3	300,5
Кредити та заборгованість клієнтів	7190,5	66,1	9501,5	59,6	6221,0	28,2	2311,0	-3280,5	132,1	65,5
кредити та заборгованість юридичних осіб	1026,0	9,4	1648,0	10,3	1407,8	6,4	622,0	-240,2	160,6	85,4
кредити та заборгованість фізичних осіб	6164,5	56,7	7853,5	49,2	4813,2	21,8	1689,0	-3040,3	127,4	61,3
Цінні папери, що обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	55,4	0,5	2321,7	14,6	135,6	0,6	2266,3	-2186,1	4190,8	5,8
Інвестиційна нерухомість	0,0	0,0	10,5	0,1	11,9	0,1	10,5	1,4	-	113,3
Основні засоби та нематеріальні активи	423,5	3,9	431,8	2,7	413,6	1,9	8,3	-18,2	102,0	95,8
Інші фінансові активи	156,5	1,4	320,0	2,0	403,0	1,8	163,5	83,0	204,5	125,9
Інші активи	62,7	0,6	56,1	0,4	38,4	0,2	-6,6	-17,7	89,5	68,4
Усього резервів	1652,9	15,2	1573,2	9,9	-4285,7	-19,4	-79,7	-5858,9	95,2	-272,4

Обсяги кредитів та заборгованості клієнтів АТ «Акцент-Банк», що становили основну частку активів у 2020 році (66,1 % або 7190,5 млн грн), на противагу максимальному значенню 2021 року (9501,5 млн грн) зазнали суттєвого зменшення за даними 2022 року й скоротились до 6221 млн грн. Зазначені зміни є наслідками згортання обсягів кредитної діяльності під впливом погіршення умов економічного середовища через реалізацію ризиків воєнного стану. Найбільшим скороченням вирізнялись обсяги співпраці з кредитування фізичних осіб, що з початкової суми 6164,5 млн грн (2020 рік) скоротились на кінець періоду до 4813,2 млн грн, при максимальному значенні - 7853,5 млн грн у 2021 році.

Обсяги цінних паперів АТ «Акцент-Банк», які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід зазнали найвідчутніших коливань значень серед показників складових активів. Так, з 55,4 млн грн у 2020 році вони зросли до 2321,7 у наступному 2021 році та різко скоротились до 135,6 млн грн у 2022 році. Темпи росту проти значень попередніх років становлять відповідно – 4190,8 % та 5,8 %.

За період 2020-2022 років для обсягів основних засобів і нематеріальних активів банку та інших активів АТ «Акцент-Банк» була характерна відносна стабільність значень без значних коливань. Зокрема, сума основних засобів та нематеріальних активів знаходилась в межах від 413,6 млн грн у 2022 році до 431,8 млн грн у 2021 році, інші активи мали значення від 38,4 млн грн у 2022 році до 62,7 млн грн у 2020 році.

Аналіз складу та структури зобов'язань АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (таблиця 2.2), вказує за загальну тенденцію до зростання їх обсягів. Так, загальний обсяг зобов'язань банку з 7957,9 млн грн у 2020 році зріс спочатку до 12151,5 млн грн у 2021 році та до максимального показника у 15368,3 млн грн у 2022, щорічні нарощення обсягів проти значень попереднього року становлять – 4193,6 млн грн та 3216,8 млн грн. Зазначені зрушення були спричинені в основному змінами обсягів коштів клієнтів (рисунок 2.7), які у 2020-2022 роках становлять основу зобов'язань

АТ «Акцент-Банк» (94,5-95,4 %).

Таблиця 2.2 – Аналіз складу та структури зобов'язань АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (складено на основі інформації [28; 31])

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Зміна (+, -), млн грн		Темп росту, %	
	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
Кошти банків	49,8	0,6	90,8	0,7	252,2	1,6	41,0	161,4	182,3	277,8
Кошти клієнтів	7588,3	95,4	11533,9	94,9	14579,8	94,9	3945,6	3045,9	152,0	126,4
кошти суб'єктів господарювання й небанківських фінансових установ	1244,2	15,6	2359,2	19,4	2726,0	17,7	1115,0	366,8	189,6	115,5
кошти фізичних осіб	6344,2	79,7	9174,7	75,5	11853,8	77,1	2830,5	2679,1	144,6	129,2
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	0,0	0,0	59,0	0,5	19,9	0,1	59,0	-39,1	-	33,7
Відстрочені податкові зобов'язання	11,0	0,1	11,1	0,1	14,1	0,1	0,1	3,0	100,9	127,0
Резерви за зобов'язаннями	17,3	0,2	16,3	0,1	12,6	0,1	-1,0	-3,7	94,2	77,3
Інші фінансові зобов'язання	124,4	1,6	227,7	1,9	327,4	2,1	103,3	99,7	183,0	143,8
Інші зобов'язання	167,1	2,1	212,7	1,8	162,4	1,1	45,6	-50,3	127,3	76,4
Усього зобов'язань	7957,9	100,0	12151,5	100,0	15368,3	100,0	4193,6	3216,8	152,7	126,5

Обсяги клієнтських коштів, залучених банком, з 7588,3 млн грн початкових зросли до суми 14579,8 млн грн на кінець 2022 року, річні прирости становили відповідно 3945,6 млн грн та 3045,9 млн грн. Основна частка як у структурі коштів клієнтів АТ «Акцент-Банк» так і загалом зобов'язань протягом 2020-2022 років належала коштам фізичних осіб – 79,7 % (або 6344,2 млн грн) у 2020 році до 77,1 % (або 11853,8 млн грн) у 2022 році.

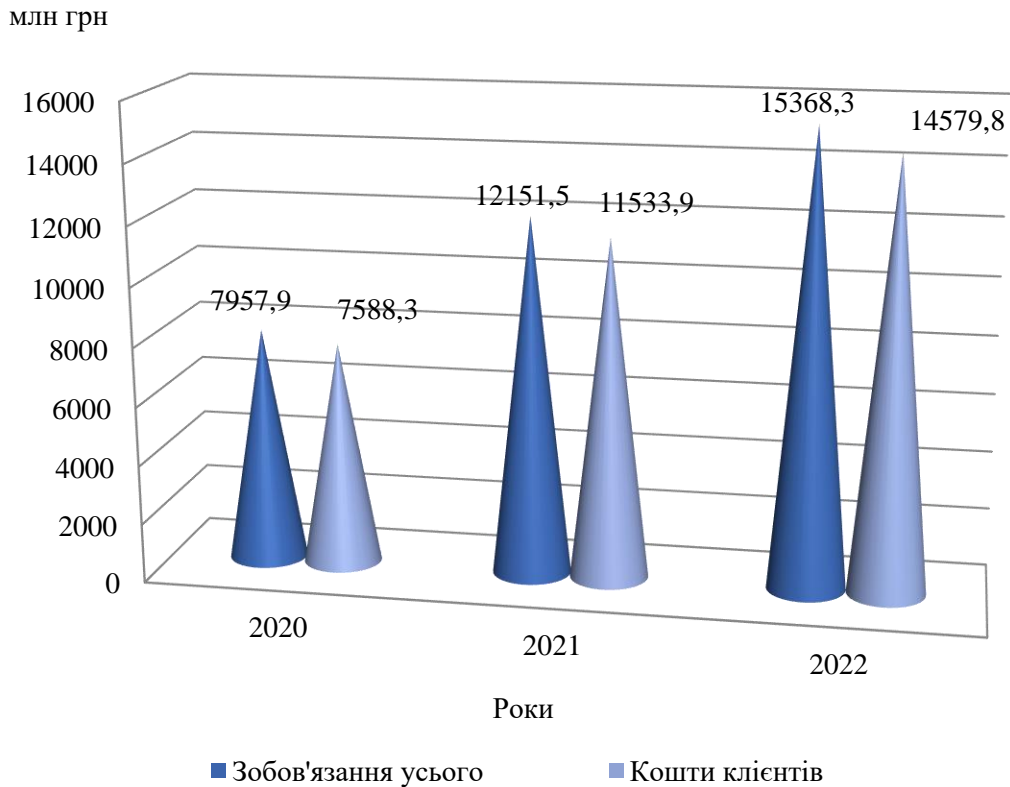

Рисунок 2.7 – Динаміка зобов'язань та коштів клієнтів АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років

Податкові зобов'язання та резерви за зобов'язаннями АТ «Акцент-Банк» на кінець періоду становили – 0,1 % від загальної суми зобов'язань, інші зобов'язання у 2022 році сумарно склали 3,2 %.

Отже, виявлені тенденції щодо стану та зміни зобов'язань досліджуваного банку свідчать про активну співпрацю по залученню коштів клієнтів та орієнтування в основному на співпрацю із фізичними особами щодо залучення коштів на депозити.

Аналітичне дослідження складу та структури власного капіталу АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (таблиця 2.3) вказує на тенденцію нарощення його обсягів. Так, з початкового рівня 1234,6 млн грн у 2020 році власний капітал банку спочатку зріс до 2198,57 млн грн у 2021 та підсумкового значення 2417,81 млн грн у 2022 році. Показники щорічних приростів

абсолютних значень власного капіталу АТ «Акцент-Банк» у порівнянні із показниками попереднього року становлять 963,97 млн грн та 219,24 млн грн.

Таблиця 2.3 – Аналіз складу та структури власного капіталу АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (складено на основі інформації [28; 31])

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Зміна (+, -), млн грн		Темп росту, %	
	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %	Сума, млн грн	Питома вага, %	2021/ 2020	2022/ 2021	2021/ 2020	2022/ 2021
Статутний капітал	778,47	63,05	1054,7	47,97	1054,7	43,62	276,23	0	135,5	100,0
Незарєєстрований статутний капітал	-	-	-	-	459,8	19,02	0	459,8	-	-
Емісійний дохід	0,04	0	0,04	0	0,04	0	0	0	100,0	100,0
Результат від операцій з акціонером	-	-	165	7,5	165	6,82	165	0	-	100,0
Резерв переоцінки будівель	13,45	1,09	13,06	0,59	16,21	0,67	-0,39	3,15	97,1	124,1
Резерв зміни справедливої вартості інвестиційних цінних паперів	34,94	2,83	33,77	1,54	46,67	1,93	-1,17	12,9	96,7	138,2
Резервні та інші фонди банку	104,33	8,45	127,83	5,81	172,11	7,12	23,5	44,28	122,5	134,6
Нерозподілений прибуток	303,37	24,57	804,16	36,58	503,28	20,82	500,79	-300,88	265,1	62,6
Резерв зміни справедливої вартості боргових фінансових активів	-	-	-	-	0,65	0,03	0	0,65	-	-
Усього власного капіталу	1234,6	100	2198,57	100	2417,81	100	963,97	219,24	178,1	110,0

Вивчення значень та динаміки показників власного капіталу АТ «Акцент-Банк» у 2020-2022 роках, відзначаємо що, за результатами 2021 року найбільш суттєвими позитивними змінами були збільшення капіталізації банківської

установи за рахунок збільшення обсягу статутного капіталу (з 778,47 млн грн до 1054,7 млн грн) й нарощення обсягів нерозподіленого прибутку (з 303,37 млн грн до 804,16 млн грн) порівняно із попереднім 2020 роком. За разуюнок чого відбулись також й зміни у структурі: частка статутного капіталу банку з 63,05 % зменшилась до 47,97 % (попри абсолютне зростання обсягу), водночас частка нерозподіленого прибутку зросла з 24,57 % до 36,58 %.

Новим показником у 2021 році в структурі власного капіталу АТ «Акцент-Банк» став результат від операцій з акціонером із загальним обсягом 165 млн грн або 7,5 %.

Щодо обсягів операцій з власним капіталом АТ «Акцент-Банк» за 2022 рік, то змін відносно обсягів статутного капіталу й результатів від операцій з акціонером не відбувалось, про банком був зафіксований незареєстрований статутний капітал (459,8 млн грн), що при зменшенні обсягів нерозподіленого прибутку банку (до 503,28 млн грн) та зростань по показникам резервних коштів спричинив значні зміни у структурі. Так, у 2022 році частка статутного капіталу банку зменшується до 43,62 %, нерозподіленого прибутку до 20,82 %, при цьому незареєстрований статутний капітал становить 19,02 %, а резервні й інші фонди банку – 7,12 % (на противагу попереднім – 5,81 %).

Далі варто проаналізувати показники доходів та витрат АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років для визначення причин зміни ефективності фінансово-господарської діяльності банківської установи та можливих напрямів покращення.

Аналіз стану, динаміки та структури доходів АТ «Акцент-Банк» у 2020-2022 роках (таблиця 2.4), вказує на зростання загальної суми доходів з 3193,03 млн грн до 4609,83 млн грн, щорічні абсолютні прирости становлять 742,44 млн грн та 674,36 млн грн (або + 23,3 та + 17,1 %).

Основним фактором впливу на формування загальних доходів банку протягом усього періоду були процентні доходи, питома вага яких знаходилась в межах 72,9 -82,0 %. За абсолютного збільшення сум процентних доходів, що може свідчити про підвищення ефективності процентної політики банківської

установи, з 2619,5 млн грн до 3359,3 млн грн, за рахунок суттєвого приросту комісійних доходів (з 511,5 млн грн до 1183,0 млн грн), відбулось суттєве зростання частки останніх у загальній структурі доходів АТ «Акцент-Банк» – з рівня 16 % до 25,7 %, при цьому питома вага процентних доходів банку вирізнялась зворотньою тенденцією та скоротилась до 72,9 %.

Таблиця 2.4 – Аналіз динаміки та структури доходів АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (складено на основі інформації [28; 31])

Показники	2020 рік	2021 рік	Зміна		2022 рік	Зміна	
			(+,-)	%		(+,-)	%
Доходи, млн грн	3193,03	3935,47	742,44	123,3	4609,83	674,36	117,1
Питома вага, %	100	100	0	100,0	100	0	100,0
Процентний дохід, млн грн	2619,5	3103,6	484,1	118,5	3359,3	255,7	108,2
Питома вага, %	82,0	78,9	-3,1	96,2	72,9	-6	92,4
Комісійні доходи, млн грн	511,5	779,2	267,7	152,3	1183,0	403,8	151,8
Питома вага, %	16,0	19,8	3,8	123,8	25,7	5,9	129,8
Інші доходи, млн грн	62,0	52,7	-9,3	85,0	67,5	14,8	128,1
Питома вага, %	1,9	1,3	-0,6	68,4	1,5	0,2	115,4

Обсяги інших доходів АТ «Акцент-Банк» у 2020-2022 роках суттєво не впливали на формування загальної структури доходів, їх частка коливалась у межах 1,3-1,9%, що сумарно відповідає обсягам у 52,7-67,5 млн грн протягом періоду дослідження.

Щодо витрат АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (таблиця 2.5), то їх загальні обсяги також зростали. Зокрема, у 2022 році сумарно витрати банку становили 2483,1 млн грн проти 1827,1 у 2020 році, при значному їх нарощенні саме за даними 2022 року на суму 529,2 млн грн порівняно із 2021 роком (або +27,1 %).

У 2020-2022 роках ключовими факторами впливу на формування

загального обсягу й структури витрат досліджуваного банку є процентні витрати і витрати на виплати працівникам. Так, у 2022 році частка процентних витрат АТ «Акцент-Банк» становила 31,7 %, а частка витрат на виплати працівникам – 30,3 %. Проте, сумарний вплив даних показників на формування загальної структури значно зменшився та склав на кінець періоду – 62,0 % проти сукупних 80,1 % (44,4 % та 35,7 %) на початок періоду.

Таблиця 2.5 – Аналіз динаміки та структури витрат АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (складено на основі інформації [28; 31])

Показники	2020 рік	2021 рік	Зміна		2022 рік	Зміна	
			(+,-)	%		(+,-)	%
Витрати, млн. грн	1827,1	1953,9	126,8	106,9	2483,1	529,2	127,1
Питома вага, %	100,0	100,0	0	100,0	100,0	0	100,0
Процентні витрати, млн грн	810,7	726,8	-83,9	89,7	788,3	61,5	108,5
Питома вага, %	44,4	37,2	-7,2	83,8	31,7	-5,5	85,2
Комісійні витрати, млн грн	186,0	302,3	116,3	162,5	721,4	419,1	238,6
Питома вага, %	9,2	10,2	1	110,9	15,5	5,3	152,0
Інші витрати, млн грн	61,8	0,4	-61,4	0,6	88,2	87,8	22050,0
Питома вага, %	3,4	0,0	-3,4	0,0	3,6	3,6	-
Витрати на виплати працівникам, млн грн	651,9	779,3	127,4	119,5	753,4	-25,9	96,7
Питома вага, %	35,7	39,9	4,2	111,8	30,3	-9,6	75,9
Витрати зносу й амортизації, млн грн	116,7	145,1	28,4	124,3	131,8	-13,3	90,8
Питома вага, %	6,4	7,4	1	115,6	5,3	-2,1	71,6

Зміни в структурі витрат АТ «Акцент-Банк» на кінець 2022 року відбулись в основному за рахунок суттєвого зростання обсягів комісійних

витрат за період – з 186,0 млн грн до 721,4 млн грн, відповідно до чого їх частка з показника 9,2 % зростає до 15,5 %. Зазначене зростання може свідчити про підвищення вартості обслуговування й супутніх процесів при взаємодії з клієнтами й здійсненні транзакцій.

Загалом протягом аналізованого періоду для АТ «Акцент-Банк» було характерним перевищення обсягів доходів над обсягами витрат, за рахунок банк формував позитивний фінансовий результат фінансово-господарської діяльності із отриманням значних обсягів чистого прибутку. Проте, враховуючи дію факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, формування суми чистого прибутку відбувалось нерівномірно й не мало стійкої тенденції до зростання (рисунок 2.8). Так, на кінець періоду дослідження чистий прибуток банку склав 202,6 млн грн, при початковому значенні – 333,0 млн грн та 826,7 млн грн за даними 2021 року.

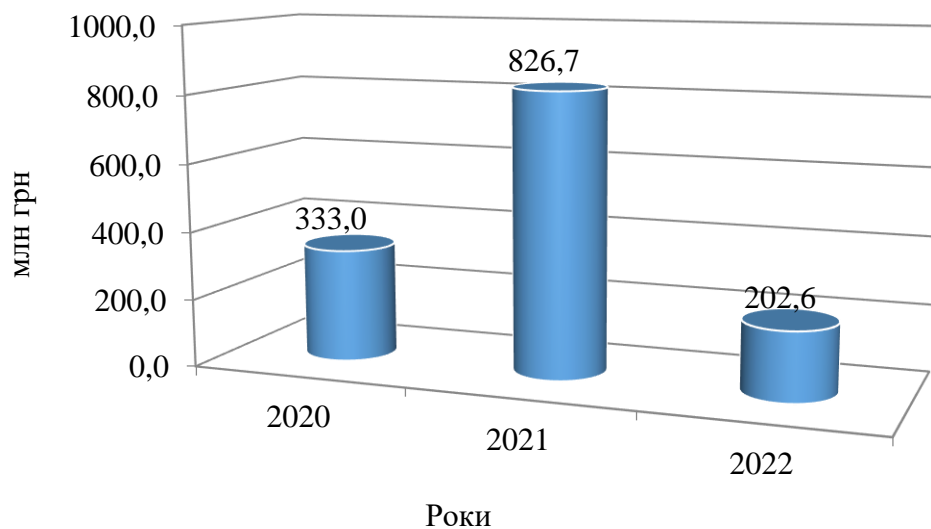

Рисунок 2.8 – Динаміка чистого прибутку АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років

В аспекті управлінської діяльності та для більшої обґрунтованості майбутніх рішень, необхідним доповненням до горизонтального та вертикального аналізу ефективності фінансово-господарської діяльності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років є коефіцієнтний аналіз. Саме тому

подальші аналітичні дослідження присвятимо вивченню стану та динаміки відносних показників фінансової стійкості банку (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Коефіцієнти фінансової стійкості АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (розраховано на основі інформації [28; 31])

Показник	Оптимальне значення	Роки			Абсолютне відхилення, (+,-)		Темп росту, %	
		2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
Коефіцієнт надійності	(0,08-0,1)	0,15	0,17	0,12	0,02	-0,05	113,3	70,6
Коефіцієнт фінансового важеля	(10 - 12)	6,47	5,89	8,57	-0,58	2,68	91,0	145,5
Коефіцієнт залежності від засновників	(0,15-0,5)	0,66	0,53	0,61	-0,13	0,08	80,3	115,1
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні ділових активів банку (достатність капіталу)	(0,08-0,1)	0,13	0,14	0,10	0,01	-0,04	107,7	71,4
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	(0,3-1)	0,27	0,16	0,17	-0,11	0,01	59,3	106,3
Коефіцієнт мобільності власного капіталу	(> 0)	0,73	0,84	0,83	0,11	-0,01	115,1	98,8
Коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	(< 1)	0,27	0,16	0,17	-0,11	0,01	59,3	106,3

Аналіз фінансової стійкості банку є також важливою складовою оцінки ризиків, пов'язаних із можливостями інвестуванням у банк, користування

його послугами, або навіть для збереження вкладів, адже дозволяє інвесторам, клієнтам чи іншим зацікавленим сторонам оцінити ризик втрати коштів в результаті можливої неплатоспроможності банівської установи, а також оцінити загальну ефективність управління, виявити слабкі місця у його діяльності.

Коефіцієнт надійності АТ «Акцент-Банк», що дозволяє оцінити його здатність покривати можливі втрати в разі дефолту кредитів, в загальному за період 2020-2022 років зазнав зменшення з 0,15 до 0,12. Оптимальний рівнем даного показника вважають – від 0,08 до 0,1. Таким чином, спостерігається перевищення рекомендаційного рівня, що може бути ознакою достатності резервування для покриття можливих збитків в разі неплатоспроможності клієнтів. Водночас, що високий рівень даного коефіцієнта може бути свідченням недостатньої ефективності розподілу ризиків і може призводити до зменшення прибутковості банку.

Коефіцієнт фінансового важеля є одним із показників фінансової стійкості банку, що відображає ступінь використання фінансового плеча (співвідношення боргових коштів та власного капіталу у балансі банку). Оптимальний рівнем даного показника вважають діапазон від 10 до 12. Коефіцієнт фінансового важеля АТ «Акцент-Банк» з рівня 6,47 у 2020 році зріс до показника 8,57 у 2022 році, проте є нижчим оптимального, що може вказувати на недостатність використання зобов'язань для можливості збільшення своїх прибутків. У підсумку це може призвести до зменшення прибутків банківської установи та конкурентної невігоди у порівнянні з іншими банками, які використовують більше плече фінансового важіля.

Коефіцієнт залежності від засновників є співвідношенням між капіталом банку, який належить його засновникам, та загальним капіталом. Даний показник демонструє рівень залежності банку від своїх засновників й може вказувати на ризики, які пов'язані з конфліктом інтересів й недостатньою фінансовою стійкістю. Оптимальний рівнем показника вважають діапазон від 0,15 до 0,5. Протягом 2020-2022 років коефіцієнт залежності від засновників

АТ «Акцент-Банк» мав значення від 0,53 у 2021 році до 0,66 у 2020, що знаходиться поза оптимальним значенням та є свідченням високого рівня залежності від засновників. Дана ситуація може призводити до проблем із отриманням додаткового капіталу і недостатністю диференціації портфелю, збільшуючи при цьому ризики для банку.

Одним із найближчих за значенням у відповідності до оптимального рівня (0,08-0,1) у 2020-2022 роках був коефіцієнт достатності капіталу або участі капіталу у формуванні ділових активів банку, що вказує на відношення між капіталом банківської установи та її активами. Коефіцієнт призначений для вимірювання фінансової стійкості банку й здатності виконувати фінансові зобов'язання перед кредиторами і вкладниками. Для АТ «Акцент-Банк» рівень зазначеного коефіцієнта з 0,13 у 2020 році та 0,14 у 2021, знизився до 0,1 у 2022 році. При перевищенні рекомендованого рівня це можна оцінювати як капіталізацію банку вищу за вимоги й вищий рівень фінансової стійкості.

Вищий рівень даного коефіцієнта може свідчити про здатність банку впоратися із ризиками й зобов'язаннями за несприятливих економічних умов.

Коефіцієнт захищеності власного капіталу є відношенням між власним капіталом банку та ризикованими активами та може знаходитись у діапазоні від 0,3 до 1. У разі, якщо коефіцієнт захищеності власного капіталу банку менший за оптимальний діапазон, це може бути свідченням його недостатньої фінансової стійкості. Рівень даного коефіцієнта для АТ «Акцент-Банк» знизився з 0,27 у 2020 році до 0,17 у 2022, що вказує на погіршення захищеності власного капіталу досліджуваного банку.

Коефіцієнт мобільності власного капіталу є показником, що відображає спроможність банківської установи зберегти достатній рівень власного капіталу при нарощенні впливу ризиків й непередбачуваних збитках. Протягом 2020-2022 років коефіцієнт мобільності власного капіталу АТ «Акцент-Банк» мав тенденцію до зростання – з рівня 0,73 до 0,83. Тобто, банк при достатньому рівні власного капіталу для покриття можливих збитків не є дуже гнучким щодо управлінні ризиками й не має достатнього

рівня забезпечення ліквідними активами для швидкого покриття збитків. Такий рівень даного коефіцієнта може вказувати на необхідність вдосконалення стратегії управління ризиками банку й доцільність забезпечення додаткової ліквідності.

Коефіцієнт іммобілізації власного капіталу відображає, скільки з власного капіталу банку знаходиться в іммобілізованих активах (нерухомість, машини, обладнання тощо), оптимальним є його рівень меншим за 1. Для АТ «Акцент-Банк» коефіцієнт іммобілізації власного капіталу з рівня 0,27 у 2020 році скоротився та становив на кінець періоду – 0,17, що може свідчити про зменшення інвестицій банку в основні засоби й інші іммобілізовані активи необхідні для забезпечення його діяльності.

Узагальнення результатів проведених досліджень стану та динаміки коефіцієнтів фінансової стійкості АТ «Акцент-Банк» свідчить про невідповідність значної частини показників у 2020-2022 роках оптимальним значенням та підтверджують наявність виявлених при аналітичній оцінці абсолютних показників фінансово-господарської діяльності слабких місць та зон росту, що пов'язані з необхідністю удосконалення фінансового управління банківською установою в аспекті підвищення рівня фінансової стійкості, забезпечення вищого рівня ліквідності та підвищення якості управління ризиками.

3 Напрями удосконалення управління фінансовими ризиками банку за матеріалами АТ «Акцент-Банк»

У важких умовах функціонування вітчизняної банківської системи постає важливе питання щодо удосконалення управління фінансовими ризиками банків, що є одним з найважливіших чинників у забезпеченні надійності й фінансової стійкості як окремого банку, так і всієї банківської системи.

Враховуючи це, для забезпечення належного рівня системи виявлення, регулювання і локалізації загроз першочерговим завданням є оцінювання фінансових ризиків банківської установи, що є основою для їх подальшої нейтралізації у діяльності банків.

Згідно інформації АТ «Акцент-Банк» [31] (Примітки до окремої фінансової звітності) управління ризиками у досліджуваній банківській установі здійснюється стосовно наступних фінансових ризиків: кредитного, ризику ліквідності та різних типів ринкового ризику – валютного, процентного та цінового ризику щодо товарів. “Також акцентується увага на тому, що кредитний ризик є домінуючим елементом ієрархічної системи банківських ризиків в банку і складовою частиною сукупного банківського ризику та відноситься до суттєвих ризиків банку” [31].

Кредитний ризик є превалюючим у банківських процесах АТ «Акцент-Банк», що пов’язані із проведенням активним операцій з юридичними та фізичними особами й здійсненням операцій на міжбанківському ринку.

Основні цілі управління кредитним ризиком АТ «Акцент-Банк» є наступними [31]:

- впровадження ефективної системи управління кредитним ризиком з метою підтримання розумного балансу між рівнем кредитного ризику та рівнем бізнес-показників банку, визначених стратегією розвитку;
- мінімального рівня ризику при заданому рівні доходності кредитного

портфеля;

- прийняттого рівня ризику в рамках ризик-апетиту або інших лімітів та обмежень;
- достатності капіталу для покриття кредитного ризику та фінансової стійкості банку в стресових умовах;
- виконання вимог регулятора та державних органів;
- попередження ризику – досягається шляхом ліквідації передумов виникнення кредитного ризику;
- підтримки ризику на певному рівні;
- запобігання втратам – виконання дій, метою яких є зменшення вірогідності втрат від кредитного ризику і мінімізація їх наслідків.

Для оцінки кредитного ризику у АТ «Акцент-Банк» використовуються такі методи:

- оцінки очікуваних кредитних збитків за фінансовими активами та формування резервів відповідно до МСФЗ;
- індивідуальний метод оцінки розміру кредитного ризику за кредитами юридичних осіб і банків;
- груповий метод оцінки кредитного ризику за кредитами фізичних осіб.

Для проведення оцінювання кредитних ризиків АТ «Акцент-Банк» використовуються наступні моделі – заявочна, поведінкова, скорингова. Крім того банком активно використовується встановлення лімітів (обмежень) щодо обсягу заборгованості на одного боржника, максимальної загальної заборгованості за кредитними продуктами, обсягу заборгованості боржників – юридичних осіб, що мають спільний вид економічної діяльності, обсягу заборгованості окремих боржників, а також груп пов'язаних контрагентів.

Проведемо аналітичне дослідження ефективності управління кредитними ризиками АТ «Акцент-Банк» у 2020-2022 роках на основі вивчення стану й основних тенденцій абсолютних і відносних показників.

Першочергово варто приділити увагу аналізу кредитів АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років за кредитною якістю. Кредитна якість визначається ступенем ризику невиконання кредитів й може впливати на фінансову стійкість банківської установи.

Аналітичні дані таблиці 3.1 свідчать, що у 2020-2022 роках більшість кредитів АТ «Акцент-Банк» виплачується вчасно.

Таблиця 3.1 – Аналіз кредитів АТ «Акцент-Банк» за кредитною якістю за період 2020-2022 років*

Показники	2020 рік	2021 рік	Зміна		2022 рік	Зміна	
			(+,-)	%		(+,-)	%
Усього знецінені кредити, млн грн	7699,95	9326,40	1626,45	121,12	8414,69	-911,71	90,22
Питома вага, %	100,00	100,00	-	100,0	100,00	-	100,0
Не прострочені, млн грн	6126,72	7878,94	1752,22	128,60	4308,08	-3570,86	54,68
Питома вага, %	79,57	84,48	4,91	106,17	51,20	-33,28	60,61
Прострочені менше ніж 30 днів, млн грн	89,85	98,91	9,06	110,08	64,27	-34,64	64,98
Питома вага, %	1,17	1,06	-0,11	90,60	0,76	-0,3	71,70
Прострочені від 30 до 89 днів, млн грн	144,64	205,98	61,34	142,41	260,81	54,83	126,62
Питома вага, %	1,88	2,21	0,33	117,55	3,10	0,89	140,27
Прострочені від 90 до 179 днів, млн грн	154,60	222,44	67,84	143,88	1425,14	1202,7	640,69
Питома вага, %	2,01	2,39	0,38	118,91	16,94	14,55	708,79
Прострочені від 180 до 360 днів	436,59	433,32	-3,27	99,25	1380,22	946,9	318,52
Питома вага, %	5,67	4,65	-1,02	82,01	16,40	11,75	352,69
Прострочені більше ніж 360 днів, млн грн	747,56	486,82	-260,74	65,12	976,16	489,34	200,52
Питома вага, %	9,71	5,22	-4,49	53,76	11,24	6,02	215,33

*Розраховано на основі інформації [31]

У ситуації, коли не прострочені кредити займають найбільшу частку у кредитному портфелі банку (в даному випадку від 79,57 % до 51,2 %), це може свідчити про його досвід у видачі кредитів й високу якість управління кредитним портфелем. Отже, АТ «Акцент-Банк» в цілому успішно видає кредити й забезпечує їх своєчасне повернення. Непрострочені кредити можуть бути оцінені як якісні і надійні ресурси банку, так як вони генерують стабільний прибуток й не потребують додаткових витрат на відшкодування збитків, які пов'язані із неповерненням кредитів.

Проте, оцінюючи зміни абсолютних показників прострочених кредитів АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років можемо спостерігати суттєве їх зростання. Вкрай негативним є зростання прострочених кредитів з термінами від 90 днів. Зокрема, сума прострочених кредитів банку від 90 до 179 днів на кінець періоду склала 1425,14 млн грн проти початкового рівня – 154,6 млн грн, прострочених від 180 до 360 днів становила у 2022 році – 1380,22 млн грн проти 436,59 млн грн початкових, кредити із простроченням платежів понад 360 днів з 747,56 млн грн зросли до рівня 976,16 млн грн.

Збільшення обсягів простроченого кредитування у загальному кредитному портфелі АТ «Акцент-Банк» може спричиняти загальні збитки банківської установи. Зазначені кредити вимагають додаткових витрат щодо стягнення заборгованості й можуть мати прямий вплив на формування загальних фінансових результатів банку. Відповідна тенденція може також негативно впливати на репутацію банку та на здатність залучення нових клієнтів.

З метою аналітичного оцінювання ефективності управління кредитними ризиками АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років розрахуємо і простежимо динаміку індикаторів рівня кредитного ризику (відносних розрахункових коефіцієнтів) та нормативів кредитного ризику (таблиця 3.2).

Рівень коефіцієнта кредитної активності АТ «Акцент-Банк» (при оптимальному рівні 65-75 %) з початкових 83,46 % знизився до 47,31 % у 2022 році, щорічні зменшення становили близько 18 % або ж 36 % сумарно. Отже,

Таблиця 3.2 – Показники оцінки рівня кредитного ризику АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років*

Показник	Оптимальне, нормативне значення	Роки			Абсолютне відхилення, (+,-)		Темп росту, %	
		2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
Коефіцієнт кредитної активності	65-75 %	83,46	64,87	47,31	-18,59	-17,56	77,7	72,9
Коефіцієнт достатності резервів	0,9-5 %	21,12	16,39	44,16	-4,73	27,77	77,6	269,4
Коефіцієнт якості кредитів	не більше 5 %	17,39	12,25	44,94	-5,14	32,69	70,4	366,9
Коефіцієнт прострочених кредитів	не більше 10 %	20,43	15,52	48,6	-4,91	33,08	76,0	313,1
Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій	не менше 1,4 %. Верхнє граничне значення 7,4.	23,65	26,36	31,92	2,71	5,56	111,5	121,1
Коефіцієнт покриття кредитного портфеля власним капіталом банку	не менше 50 %	0,16	0,24	0,29	0,08	0,05	150,0	120,8
Максимальний розмір ризику на одного позичальника (Норматив Н7)	не більше 25 %	15,00	14,20	15,07	-0,8	0,87	94,7	106,1
Рівень концентрації великих кредитних ризиків (Норматив Н 8)	не більше 8-кратного розміру РК	27,55	24,38	44,17	-3,17	19,79	88,5	181,2
Рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера (Норматив Н 9)	не більше 5 %	0,10	0,27	0,56	0,17	0,29	270,0	207,4

*Розраховано на основі інформації [31]

активність досліджуваного банку щодо надання кредитів з наявних обсягів активів знизилась на 36 %, та склала 47,31 % від загальних активів банку.

Коефіцієнт достатності резервів (при оптимальному рівні 0,9-5 %), порівняно з показниками 2020 і 2021 років – 21,12 % та 16,39 %, був вищим й за даними 2022 року становив 44,16 %. Збільшення достатності резервів, які можуть бути використані для покриття можливих збитків або неплатоспроможності позичальників, свідчить про стійкість АТ «Акцент-Банк» та здатність впоратись із ризиками.

Коефіцієнт якості кредитів АТ «Акцент-Банк» (при оптимальному значенні не більше 5 %), що вказує на частку безнадійних кредитів в загальній структурі кредитного портфеля банку, з 17,36 % початкових у 2022 році зріс до 44,94 %, при чому найрізкіша зміна показника була зафіксована саме у 2022 році (+32,69 %). Отже, для досліджуваного банку надзвичайно актуалізувались проблеми якості кредитного портфеля, що потребує проведення аналізу причин низької якості кредитів і вжиття заходів для поліпшення ситуації.

Наступний аналізований показник, який вказує на відсоток прострочених кредитів у загальному обсязі кредитного портфеля банківської установи (повинен становити не більше 10%) – коефіцієнт прострочених кредитів в банку, також вирізнявся стрибкоподібними змінами, та з 20,43 % у 2020 році за даними 2022 зріс до 48,68 %. Тобто, для АТ «Акцент-Банк» у відповідності із загальнонаціональною ситуацією також ускладнюються питання щодо простроченості кредитів через зниження рівня платоспроможності клієнтів та підвищеній необхідності управління ризиками.

Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій АТ «Акцент-Банк» (співвідношення генерованого від кредитних операцій прибутку до загального обсягу кредитного портфеля) протягом періоду 2020-2022 року мав тенденцію до зростання з 23,65 % до 31,92 %, проте при значному перевищенні рекомендованих рівнів це може бути свідченням високого рівня ризику, який банк приймає при наданні кредитів.

Коефіцієнт покриття кредитного портфеля власним капіталом банку (співвідношення між власним капіталом банку та загальною сумою кредитів в портфелі) при рекомендованому рівні не менше 50 %, для АТ «Акцент-Банк» був зафіксованим у 2020-2022 роках на рівні від 0,16 % до 0,29 %, що демонструє недостатність обсягів власного капіталу для покриття можливих збитків при погіршенні платоспроможності клієнтів та може призводити до проблем з ліквідністю й фінансовою стійкістю.

Максимальний розмір ризику на одного позичальника (Н 7) (максимальна сума, яку банк може видати одному клієнту в позику, щоб зменшити ризик її неповернення) становив для АТ «Акцент-Банк» у 2020-2022 роках від 14,2 % (2021 рік) до 15,07 % (2022 рік), за нормативного значення не більше 25 %. Тобто фактичне значення не перевищувало нормативний рівень та свідчило про досить виважену співпрацю банку із клієнтами в аспекті можливості виникнення кредитних ризиків, спрямовану на їх мінімізацію через уникнення.

Рівень концентрації великих кредитних ризиків АТ «Акцент-Банк» (Н 8) (частка великих кредитних ризиків у загальній сумі кредитів банку) у 2020-2022 роках зростав та становив 44,17 % проти 27,55 % початкових, що може сигналізувати про зростання ризиків неплатоспроможності клієнтів та ускладнення процесів управління фінансовими ризиками банківської установи.

Рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера (відсоток кредитів, які видані одному інсайдера від загального обсягу кредитів банку) (Н 9) для АТ «Акцент-Банк» протягом періоду 2020-2022 років був досить незначним від 0,1 % до 0,56 % при нормативному значенні не більше 5 % й засвідчував високий рівень системи внутрішнього контролю за фінансовими ризиками та значну обережність у кредитній співпраці з інсайдерами.

Щодо іншої великої групи фінансових ризиків актуальних для АТ «Акцент-Банк», то безумовно ними є ризики ліквідності. При цьому, як зазначається у банківській інформації, метою управління ризиком ліквідності є «запровадження ефективної системи для забезпечення рівноваги балансу ризик-

дохідність та підтримання достатнього рівня ліквідності, як в звичайних, так і в стресових ситуаціях” [31].

З метою виявлення вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення ризику ліквідності АТ «Акцент-Банк» застосовує коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу банку, GAP-аналіз (оцінку розривів ліквідності), аналіз грошових потоків, сценарний аналіз.

Тому, в аспекті удосконалення управління фінансовими ризиками АТ «Акцент-Банк» доцільним вважаємо також аналіз стану, динаміки та визначення тенденцій змін показників ліквідності за аналізований період (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3 – Показники ліквідності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років*

Показник, %	Роки			Абсолютне відхилення, (+,-)		Темп росту, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021/2020	2022/2021
CR (загальна ліквідність)	115,4	118,0	115,7	2,6	-2,3	102,3	98,1
Нб, норматив короткострокової ліквідності	78,60	81,24	94,50	2,64	13,26	103,4	116,3
LCR _{вв} (коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами)	558,59	509,01	1207,01	-49,58	698	91,1	237,1
LCR _{ів} (коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті)	446,9	260,82	457,02	-186,08	196,2	58,4	175,2
NSFR (норматив довгострокової ліквідності)	-	113,53	179,01	113,53	65,48	-	157,7

*Розраховано на основі інформації [31]

Коефіцієнт загальної ліквідності (CR) в АТ «Акцент-Банку» за аналізований 2020-2022 років, попри незначне коливання значення у 2021 році до 118 %, у підсумку залишився майже без змін та становив 115,7 %. Ці значення є в межах норми, адже повинні становити не менше, ніж 100 %. Що в свою чергу означає, що банк володіє достатніми обсягами ліквідних активів для покриття своїх поточних зобов'язань, тобто має достатню кількість грошових активів (готівка, банківські депозити чи ліквідні цінні папери), для задоволення поточних фінансових зобов'язань.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) визначає співвідношення між грошовими ресурсами, які можуть бути швидко забезпечені (готівка та еквіваленти готівки) й кредитами, які банк видає. Значення даного показника не повинно бути меншим 60 %. Протягом 2020-2022 року норматив короткострокової ліквідності АТ «Акцент-Банку» продовжував збільшуватись та з 78,6 % зріс до 94,5 %. Тобто за рахунок готівкових ресурсів банківської установи, може бути покрито 94,5 % кредитів, які видано, та передбачається можливість покриття інших фінансових зобов'язань у разі виникнення непередбачуваних обставин чи потреби клієнтів у виведенні коштів із банку. Фактично банк має значні резерви ліквідності й може задовольняти запити своїх клієнтів.

Норматив LCR є показником, який відображає здатність банку виконувати свої зобов'язання у разі стресових ситуацій. Він вказує на співвідношення між ліквідними активами й вимогами до ліквідності протягом 30 календарних днів та розрізняється щодо валют покриття. Нормативом є значення – не менше 100 %.

Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR_{вв}) АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років відзначився значним зростанням проти базового рівня та становив 1207,01 % проти 558,59 % початкових.

Коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті (LCR_{ів}) АТ «Акцент-Банк» попри зниження показника у 2021 році до 260,82 % у 2022 році перевищив початкове значення 446,9 % та склав 457,02%.

Відповідні значення коефіцієнтів покриття ліквідністю вказують на достатній обсяг ліквідних активів банку у різних валютах, які можуть бути використані у разі стрес-ситуацій для забезпечення своїх зобов'язань на період 30 днів.

Норматив довгострокової ліквідності (NSFR) є коефіцієнтом чистого стабільного фінансування та використовується для оцінки стійкості фінансової позиції банку й вимагає забезпечення достатнього рівня стабільного джерела фінансування на довгострокові активи й зобов'язання. За даними АТ «Акцент-Банку» в 2022 році цей показник зріс до 179,01 % проти 113,53 % у 2021. Таким чином, досліджуваний банк має значну кількість стабільних і довгострокових джерел фінансування, що використовуються для підтримки його активів і зобов'язань. Отже, АТ «Акцент-Банк» має потужну здатність впевнено фінансувати свою діяльність й забезпечувати платоспроможність навіть у випадку стрес-ситуацій або непередбачуваних ринкових змін.

В аспекті управління фінансовими ризиками банку, для визначення потенціалу розвитку та прийняттого збільшення ризик-апетиту, важливого значення також набуває оцінювання показників дохідності.

Так, аналітичне дослідження стану та динаміки коефіцієнтів рентабельності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років (рисунок 3.1) вказує на загальне суттєве зменшення показників рентабельності капіталу (ROE) та показників рентабельності активів (ROA).

Зокрема, рентабельності капіталу АТ «Акцент-Банк» (ROE) за результатами 2022 року становила найменше значення за 2020-2022 роки у 8,38 %, при початковому рівні 24,28 % та максимальному рівні 2021 року – 36,39 %.

Рентабельність активів АТ «Акцент-Банк» (ROA) початково вирізнялась нижчими показниками та з 3,25 % у 2020 році також досягла максимального значення – 5,56 %, але в 2022 році значно зменшилась – до 1,14 %.

Зазначені тенденції відносних показників дохідності в цілому відповідають тенденціям формоутворюючого фактору – обсягу чистого прибутку, що на фоні значного нарощення обсягів активів та капіталу, вплинуло на загальні результати визначення показників дохідності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років.

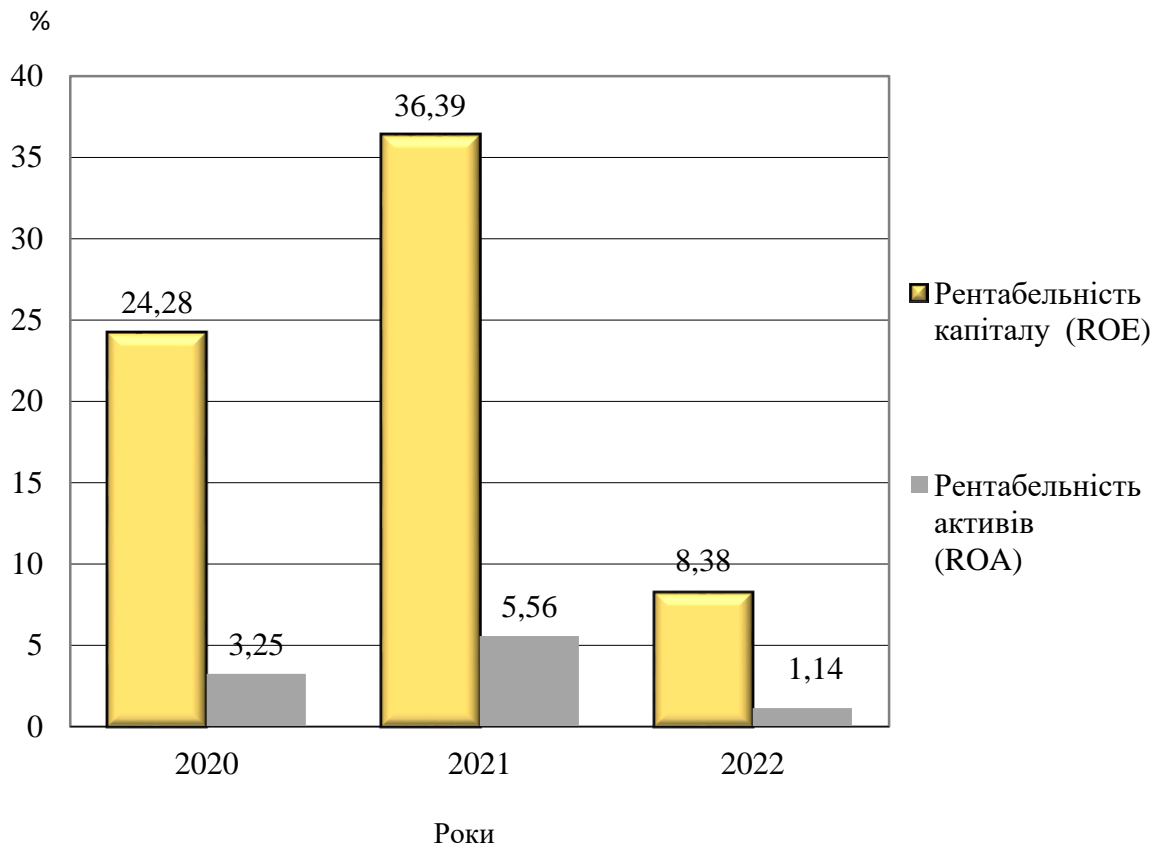

Рисунок 3.1 – Динаміка коефіцієнтів рентабельності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років

Зважаючи на отримані у кваліфікаційній роботі результати, вважаємо що одним з базових напрямів удосконалення управління фінансовими ризиками для АТ «Акцент-Банк» є удосконалення управління кредитним ризиком, що вирізняється найпотужнішим впливом на загальні результати функціонування досліджуваної банківської установи.

Управління кредитним ризиком банку є багаторівневим, регламентованим процесом, де кожен підрозділ, який бере участь, має чіткий перелік цілей, завдань й функцій.

Тому, з метою удосконалення управлінського забезпечення мінімізації впливу кредитного ризику на дохідність кредитних операцій АТ «Акцент-Банк» вважаємо за доцільне формування організаційно-функціональної моделі у розрізі основних рівнів управління: стратегічного, тактичного та оперативного (додаток Ж, рисунок Ж.1).

Крім того побудована організаційно-функціональна модель управління кредитним ризиком АТ «Акцент-Банк» представляє розподіл функціональних обов'язків між підрозділами, які беруть участь в цьому процесі (технолог, виконавець, контролер).

Виконавцем у даному контексті є підрозділ безпосередньо задіяний у процесі управління кредитним ризиком АТ «Акцент-Банк», що відповідає за результати аналізу консолідованої інформації, яка стосується кредитування й своєчасність подання звітів на розгляд колегіальних органів управління банком.

Технологом визначено підрозділ, який відповідає за розробку алгоритмів й процедур, пошуку методів і інструментів, затвердження методик й регламентів, за допомогою яких підрозділ-виконавець отримує можливість здійснювати свої функції у процесі управління кредитним ризиком.

Контролером у даній моделі визначаємо підрозділ або колегіальний орган АТ «Акцент-Банк», який безпосередньо здійснює контроль дотримання нормативів кредитного ризику НБУ та внутрішньої нормативної бази й приймає відповідні управлінські рішення.

На підрозділ ризик-менеджменту АТ «Акцент-Банк» покладається тактичне управління, тобто конкретні методи й прийоми для досягнення поставленої мети у заданих умовах. Таким чином, на підрозділ ризик-менеджменту АТ «Акцент-Банк», окрім реалізації стратегії банку за допомогою тактичних рішень, також покладена функція розробки внутрішньої нормативної бази.

Відповідність тактичних рішень щодо організації взаємодії структурних підрозділів у процесі управління фінансовими ризиками й внутрішньої нормативної бази сучасним реаліям економічного середовища та умовам вітчизняного фінансового сектору є однією із головних передумов успішного функціонування банківської установи.

Побудована організаційно-функціональна модель управління кредитним ризиком, дозволяє АТ «Акцент-Банк» здійснювати управління кредитним ризиком на усій часовій горизонталі управлінського процесу, відкриваючи тим самим широкий горизонт для розробки й реалізації як масштабних програм, так й ціленаправлених методик.

Зважаючи на те, що у досліджуваному АТ «Акцент-Банк» приділяється значна увага управлінню фінансовими ризиками, проте внаслідок реалізації та постійного динамічного впливу нових загроз та ризиків, як внутрішнього так і зовнішнього середовища банку, наявності виявлених при проведенні аналітичних досліджень зон росту щодо необхідності удосконалення управлінського впливу у даному сегменті вважаємо необхідним підвищення ефективності даних процесів (рисунок 3.2.)

Щодо загальних напрямів підвищення ефективності управління фінансовими ризиками АТ «Акцент-Банк», то до них варто віднести наступні:

- проведення оцінки та перегляд угод з клієнтами чи контрагентами, найбільш схильними до фінансових ризиків; поліпшення взаємодії банку з посередниками на вітчизняному ринку банківських послуг;
- переоцінка внутрішніх моделей, які відображають ринкові ризики, зважаючи на потенціально більш істотну кореляцію;
- розвиток корпоративної культури, зокрема ризик-культури (основні цінності, поведінка та модель прийняття рішень всіма задіяними структурами й особами), стиль керівництва та етичні цінності;
- організаційна структура, чітке розмежування функцій та компетенцій, підзвітності й відповідальності керівників напрямів ризик-менеджменту, компетентність та комунікабельність окремих осіб, задіяних у

Рисунок 3.2 – Складові підвищення ефективності управління фінансовими ризиками АТ «Акцент-Банк» (запропоновано автором на основі опрацювання [9-13; 15; 19; 21; 22-24; 37; 38; 40; 43 та ін.]

цих процесах для оптимального балансу ризиків й можливостей та, їх мотивації до оцінки реальних ризиків та збитків, зниження витрат;

- поліпшення здатності зовнішніх користувачів інтерпретувати прогнози моделей ризиків;
- збільшення кількості програмних продуктів для забезпечення ефективності процесу управління фінансовими ризиками.

Висновки

На основі дослідження класичного та неокласичного підходів до визначення категорії «ризик», проведених у кваліфікаційній роботі, погоджуємось із представниками неокласичного підходу та сприймаємо поняття «ризик» – як ймовірність виникнення втрат, втрат та можливих позитивних результатів або відхилення фактичного результату від очікуваного. При чому базовими ознаками ризиків визначаємо наступні: невизначеність, альтернативність, ймовірність та суперечливість.

Важливим є те, що в аспекті здійснення фінансово-господарської діяльності будь-який ризик дає змогу економічним агентам визначити точки потенційного зростання.

Дослідження у роботі умов та особливостей застосування понять «ризик», «банківський ризик» та «фінансовий ризик» дозволило визначити обмежену сферу застосування застосування терміну «банківський ризик» та фактичне прагнення адаптувати категорію «ризик» до специфічних умов його виникнення у банківській діяльності.

Проте, розуміючи під категорію «банківський ризик» – ймовірність відхилення від запланованих (очікуваних) показників діяльності банківської установи через здійснення активно-пасивних операцій, їх організацію, стан корпоративного управління та вплив факторів зовнішнього середовища, наслідки якої можуть бути негативними, нульовими або позитивними та пропонуючи базово поділяти банківські ризики на зовнішні та внутрішні.

Фінансові ризики в свою чергу віднесено до категорії внутрішніх ризиків банку, які мають високу ймовірність визначення кількісної величини й виникають у процесі здійснення активних чи пасивних операцій банківської установи. Встановлено, що до складу фінансових ризиків банку належать: кредитний ризик, ризик ліквідності та валютний ризик, процентний й фондовий ризик.

З метою удосконалення концептуальних основ управління фінансовими ризиками банку в межах забезпечення стабільного розвитку фінансової установи запропоновано концептуальну модель взаємозв'язку економічної безпеки банківської установи, системи управління ризиками й корпоративного управління. Крім того, у поданій моделі конкретизовані елементи системи управління ризиками банку до яких віднесено ідентифікацію, кількісну та якісну оцінку ризику, моніторинг й контроль та інструменти управління.

У роботі акцентована увага на взаємозв'язку основних бізнес-напрямів банку та фінансових ризиків, визначено переваги та недоліки методів кількісної та якісної оцінки фінансових ризиків банківських установ, представлено структурне та змістове наповнення інструментів управління фінансовими ризиками банку.

На основі проведеного у кваліфікаційній роботі аналізу впливу ризиків та загроз на розвиток вітчизняного банківського сектору, можна стверджувати, що в умовах сьогодення та у період воєнного стану, забезпечення ефективного функціонування суб'єктів банківського ринку вимагає особливих заходів та стратегій. Серед актуальних варіантів вбачаємо: диверсифікація банками інвестиційних портфелів, що дозволяє розподілити ризики й забезпечити стабільне надходження доходів від різних джерел; запобігання нарощенню кредитних ризиків в умовах війни та погіршення платоспроможності клієнтів, з метою чого доцільним є удосконалення якості та ефективності процесу кредитного менеджменту; стратегія залучення додаткового капіталу, через інституційних інвесторів, розміщення облігацій чи співпрацю за державними програмами підтримки; збільшення обсягів резервів для забезпечення фінансової стабільності за умов стресових ситуацій та форс-мажорних обставин й непередбачуваності ризиків; розвиток інноваційних технологій та удосконалення каналів зв'язку із клієнтами для забезпечення зручності взаємодії та уникнення відтоку клієнтської бази.

Результати аналізу фінансово-господарської діяльності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років, засвідчили загальне зростання активів банку

з 10878,8 млн грн до 22072,4 млн грн (щорічний приріст показника становив 46,6 % та 38,4 % відповідно). При чому нарощення обсягів загальних активів АТ «Акцент-Банк» відбулось за рахунок істотного зростання обсягів грошових коштів та їх еквівалентів від показника 344,6 млн грн до 1841,9 млн грн, а також коштів в інших банках з початкових 407,5 млн грн до 2477,6 млн грн у підсумку.

Проведений аналіз стану, структури та динаміки зобов'язань АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років також дозволив визначити тенденцію до зростання їх обсягів, зокрема з рівня 7957,9 млн грн до 15368,3 млн грн (щорічний приріст проти значення попереднього року – 52,7 % та 26,5 % відповідно). Визначені зрушення були пов'язані в основному із змінами у обсягах коштів клієнтів, які є основою формування зобов'язань досліджуваного банку, питома вага становить від 94,5 % до 95,4 %.

Аналіз складу, структури та динамічних змін власного капіталу АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років засвідчив також тенденцію до зростання загальних обсягів з 1234,6 млн грн у 2020 році до 2417,81 млн грн у 2022 (щорічний приріст проти значення попереднього року – 78,1 % і 10 відповідно).

Таким чином, за період 2020-2022 років спостерігаємо загальне зростання фінансової забезпеченості та стабільності АТ «Акцент-Банк» в складних умовах загальної фінансової нестабільності та воєнного стану. Проте зазначені чинники прямо впливали на загальну витратну складову діяльності банківської установи, що навіть при зростанні обсягів доходів у 2020-2022 роках не змогло забезпечити зростання загального фінансового результату банку. Внаслідок чого, обсяг чистого прибутку АТ «Акцент-Банк» у 2022 році склав лише 202,6 млн грн при значенні у 826,7 млн грн в 2021.

Аналітичні дослідження проведені на основі абсолютних показників результатів фінансово-господарської діяльності АТ «Акцент-Банк» у 2020-2022 роках було доповнено оцінюванням відносних показників фінансової стійкості, що дозволило виявити потреби удосконалення управління

фінансовими ризиками на рівні банківської установи.

Проведені у кваліфікаційній роботі аналітичні дослідження абсолютних та відносних показників основних фінансових ризиків та доходності АТ «Акцент-Банк» за період 2020-2022 років дозволили з'ясувати нагальні проблемні аспекти, які в основному пов'язані з підвищенням рівня впливу кредитних ризиків, зокрема збільшення обсягів простроченого кредитування у загальному кредитному портфелі банку, що спричинено зростанням обсягів простроченої кредиторської заборгованості з термінами від 90 днів, загальне погіршення якості кредитного портфеля, підвищення рівня концентрації великих кредитних ризиків, що визначають необхідність покращення якості та ефективності системної роботи менеджерів АТ «Акцент-Банк» з управління фінансовими ризиками.

Враховуючи отримані у роботі результати, з метою удосконалення управлінського забезпечення мінімізації впливу кредитного ризику на доходність кредитних операцій, запропоновано організаційно-функціональну модель управління кредитним ризиком АТ «Акцент-Банк» у розрізі основних рівнів управління: стратегічного, тактичного та оперативного (для здійснення управління кредитним ризиком на усій часовій горизонталі управлінського процесу) із конкретизацією розподілу функціональних обов'язків основних суб'єктних груп.

Список використаних джерел

1. Банківська справа: навчальний посібник / О. М. Колодізев, О. М. Рац, С. М. Киркач та ін.; за заг. ред. О. М. Колодізева. – Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 348 с.
2. Банківські ризики: теорія та практика управління: колективна наукова монографія / [Примостка Л.О., Лисенок О.В., Чуб О.О., Диба М.І., Зубок М.І., Яременко С.М. та ін.]. – К.: КНЕУ, 2008. – 456 с.
3. Безимська Ю. В., Андросова В. Р, Приступа Л. А. Фінансові ризики банківських установ за основними бізнес-напрямами роботи: різновиди та проблеми управління. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / ред. кол.: Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та ін. (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький : ХНУ, 2023. – С. 44–46.
4. Бланк І. О. Основы финансового менеджмента: монографія. Київ : Ника-Центр, 1999. – 203 с.
5. Бобиль В. В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія. Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В Лазаряна. – Дніпропетровськ, 2016. – 298 с.
6. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
7. Вовк В. Я., Хмеленко О. В. Кредитування і контроль : навч. посіб. – К. : Знання, 2008. – 463 с.
8. Волков Д. П. Аналіз банківських ризиків: основні підходи до визначення / Д. П. Волков // Економічні науки. – Сер.: Облік і фінанси. – 2015. Вип. 10 (3). –С. 131-139.
9. Волкова В. В. Методичні аспекти управління ризиком кредитного портфеля банку / В. В. Волкова //Економіка і організація управління. – 2016. – № 1 (21). – С. 45-52.

10. Волкова Н. І. Фінансові ризики банку: оцінка та механізм нейтралізації / Н. І. Волкова, А. С. Мухіна // [Електронний ресурс] : Modern Economics. – 2020. – № 22(2020). – С. 6-12.– Режим доступу : [https://doi.org/10.31521/modecon.V22\(2020\)-01](https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-01). (дата звернення: 10.11.2023).

11. Голуб Г. Г. Регулювання ризиків корпоративного управління в банківському секторі економіки України / Г. Г. Голуб, Л. Я. Слобода // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2017. Вип. 2. – С. 137-141.

12. Гриджук Д.М. Основні центри відповідальності та види фінансових ризиків в комерційному банку / Д.М. Гриджук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2017. – № 11. – С. 31–36.

13. Дорошенко Н. О. Банківські ризики та методи їх попередження / Н. О. Дорошенко, Н. О. Кулик, А. К. Погореленко // Соціальна економіка. – 2021. – № 62. – С. 138-147.

14. Економічний словник-довідник / За ред. д-ра екон. наук, проф. С. В. Мочерного. – Київ : Феміна, 1995. – 368 с.

15. Єгоричева С. Б. Трансформація системи управління ризиками банків як передумова забезпечення їх фінансової стабільності / С. Б. Єгоричева, О. С. Вовченко // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 3 (19). – С.56-63.

16. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. 3-тє вид., випр. та доп. – К. : Знання. 2000. – 587 с.

17. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2023. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2023-roku> (дата звернення 15.11.2023).

18. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навчальний посібник / І. Ю. Івченко. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.

19. Кльоба Л.Г. Напрями вдосконалення управління банківськими ризиками / Л.Г. Кльоба // Економіка та держава. – 2018. – № 6. – С. 80-85.

20. Кузнiченко Я. Вплив банківських ризиків на фінансову безпеку банків / Я. Кузнiченко, С. Фролов // Актуальні проблеми економіки. – 2019. – № 8. – С.105-112.
21. Кузьмак О. М. Механізми нейтралізації банківських ризиків / О. М. Кузьмак // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2016. – Вип. 1(1). – С. 374-377.
22. Лактіонова О.А. Управління фінансовими ризиками: навчальний посібник / Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. – 256 с.
23. Макаренко Ю. П., Бобиль В. В. Управління фінансовими ризиками банків: монографія, за ред. д-ра екон. наук, проф. Ю. П. Макаренко. – Дніпропетровськ : Герда , 2014. – 266 с.
24. Марич М. Г. Банківські ризики та система управління ними / М. Г. Марич, А. В. Марич // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2017. – Вип. 23(3). – С. 84-88.
25. Мельник Д. С. Методики оцінки фінансових ризиків, що використовуються зарубіжними банками / Д. С. Мельник // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 13. – С. 60-64.
26. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104. [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (дата звернення: 14.11.2023).
27. Наглядова статистика НБУ [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#2>. (дата звернення: 18.11.2023).
28. Наглядова статистика. Згруповані балансові залишки (у розрізі банків). [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 05.11.2023).
29. Непрацюючі кредити або про показник NPL у банківській системі. [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <https://uba.ua/ukr/news/8906/> (дата звернення: 04.11.2023).

30. Огляд банківського сектору. Листопад 2023. [Електронний ресурс] : – Режим доступу : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-11.pdf (дата звернення: 18.11.2023).
31. Офіційний сайт АТ «Акцент-Банк». [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <https://a-bank.com.ua/about/general>. (дата звернення: 05.11.2023).
32. Панченко К. С. Оцінка та управління ринковим ризиком комерційного банку / К. С. Панченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 5. – С. 45-48.
33. Перехрест Л. М. Вплив ризиків і загроз на фінансову безпеку банків. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України / Л. М. Перехрест // Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція (Збірник наукових праць). – 2008. – Вип. 1 (69). – С. 275–276.
34. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 44–48.
35. Пернарівський О. В. Методи оцінювання ризиків у банківській діяльності / О. В. Пернарівський, О. О. Пернарівська // Східна Європа: Економіка, бізнес та управління. – 2018. – Вип. 6 (17). – С. 828-833.
36. Підприємництво: навчальний посібник / В. А. Підсолонко, А. Ф. Процай, Т. Л. Миронова, В. О. Василенко. – Київ : КНІЛ, 2003. – 616 с.
37. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. – Київ : КНЕУ, 2004. – 468 с.
38. Сало І.В., Криклій О.А. Фінансовий менеджмент банку: навч. посіб. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с.
39. Сенейко Ю. Сучасні підходи до трактування категорії “ризик” / Ю. Сенейко // Регіональна економіка. – 2006. – №1. – С. 206–211.
40. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія / за ред. В. В. Коваленко. – Одеса : ОНЕУ, 2017. – 304 с.

41. Слепцова Л. Карти на стіл: із січня 2022 року українські банки втратили понад 1,8 млі активних карток. Що тримає на плаву цей сегмент банківського бізнесу? [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <https://mind.ua/publications/20250899-karti-na-stil-iz-sichnya-2022-roku-ukrayinski-banki-vtratali-ponad-18-mln-aktivnih-kartok-shcho-trimaє> (дата звернення: 14.11.2023).

42. Стечишин Т. Б., Малахова О. Л. Банківська справа: навчальний посібник. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – 404 с.

43. Управління ризиками банків : монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / За ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.

44. Ушакова О. А. Управління відсотковим ризиком у системі банківського ризик-менеджменту / О. А. Ушакова, А. Б. Гарбарук // Економічний простір. – 2020. – № 157. – С.85-88.

45. Яременко С. М. Забезпечення економічної безпеки діяльності банків: автореф. дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08. – К., 2010. – 25 с.

46. Schiozer R. F., Mourad F. A., Vilarins R. S. Bank risk, bank bailouts and sovereign capacity during a financial crisis: A cross-country analysis. *Journal of Credit Risk*. – 2018. Issue 14. Vol. 4. – P. 69–96.

47. Shortreed J. H. *Benchmark Framework for Risk Management* / J. H. Shortreed, L. Craig, S. McColl – Washington : NERAM, 2000. – 175 p.

Додатки